

**Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta**

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví
Studijní obor: Adiktologie

Jana Živná

**Prevalence užívání alkoholu u žáků 2. stupně základní
školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku
2009/2010 do školního roku 2015/2016.**

Prevalence of useage alcohol at second grade at primary schools in
the Roudnice nad Labem in school year from 2009/2010 to 2015/2016.

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Šejvl

Praha, 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, dne: 25.4.2017

JANA ŽIVNÁ

Podpis:.....

Identifikační záznam

ŽIVNÁ, Jana. *Prevalence užívání alkoholu u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016. [Prevalence of useage alcohol at second grade at primary schools in the Roudnice nad Labem in school year from 2009/2010 to 2015/2016]*. Praha, 2017. 50 stran, 5 příloh. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika rehabilitačního lékařství. Vedoucí práce Šejvl, Jaroslav.

Poděkování

Chtěla bych na tomto místě především velice poděkovat vedoucímu práce panu Mgr. Jaroslavu Šejvlovi za trpělivost a cenné rady při zpracování této práce.

Abstrakt

VÝCHODISKA: Česká republika se řadí ve zkušenosti s užíváním alkoholu dětmi a mladistvými na přední příčky v Evropě. Proto je vhodné se tímto tématem zabývat a zjišťovat prevalenci užívání alkoholu nezletilými a mladistvými.

CÍLE: Cílem této bakalářské práce je zmapovat vývoj prevalence užívání alkoholu dětmi základní školy v Roudnici nad Labem dle ročníků, pohlaví a roku provedeného výzkumu. Cílem je také zhodnotit a zjistit, kdy je první iniciace s alkoholem a navrhnout případná opatření ohledně prevence. Dalším cílem je porovnání vývoje výsledků výzkumu jednoho ročníku od šesté až do deváté třídy a stanovit věkový interval, kdy dochází k největšímu nárůstu prvních experimentů s alkoholem a kdy se objevuje první opilost.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY: Mezi výzkumné otázky patří jaká je prevalence užívání alkoholu a opilosti u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016? Jaké jsou rozdíly v prevalenci užívání alkoholu a opilosti mezi dívkami a chlapci? Jaká je týdenní, měsíční a roční prevalence užívání alkoholu a opilosti? Jaká je prevalence užívání alkoholu a opilosti u vybraného ročníku?

METODY: Jedná se o kvantitativní periodický longitudinální výzkum, který byl prováděn formou anonymního nestandardizovaného dotazníku. Sledované období pro tento výzkum byl od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016.

VÝSLEDKY: Stanovení prevalence užívání alkoholu a opilosti potvrdilo, že nejnížší prevalence je u žáků šestých tříd a se vzrůstajícím věkem se zvyšuje. Rozdíly v prevalenci opilosti u dívek a chlapců jsou minimální. Roční prevalenci v dotaznících označili nejčastěji žáci šestých a sedmých tříd. Žáci osmých a devátých tříd nejčastěji označili prevalenci měsíční a týdenní. Prevalence užívání alkoholu a opilosti u vybraného ročníku je nejnížší v šesté třídě a postupně roste.

IMPLIKACE: Čím starší děti, tím větší zkušenost s alkoholem a opilostí.

Klíčová slova: alkohol, droga, závislost, mládež, děti, škola

Abstract

BACKGROUND: Czech Republic ranks in the experience with the use of alcohol by children and adolescents on the front splitter in Europe. Therefore, it is appropriate to examine this question and to detect the prevalence of alcohol use by minors and adolescents.

AIMS: The aim of this Bachelor thesis is to map out the evolution of the prevalence of alcohol use by children of the primary school in Roudnice nad Labem by years, gender and year carried out by the research. The aim is also to assess and find out when the first initiation with alcohol and propose measures for prevention. Another aim is to compare the development of the research results of one year from the sixth to the ninth class to provide the age interval, where the biggest growth in the first experiments with alcohol and when appears the first being drunk.

RESEARCH QUESTIONS: Between research questions include what is the prevalence of alcohol use and intoxication for students of second degree at primary school in Roudnice nad Labem in the period of school year 2009/2010-2015/2016? What are the differences in the prevalence of alcohol use and intoxication among the girls and boys? What is the weekly, monthly and annual prevalence of alcohol use and intoxication? What is the prevalence of alcohol use and intoxication for the selected year?

METHODS: This is a quantitative periodically repeated longitudinal research that was conducted in the form of anonymous non-standardized questionnaire. The reference period for this survey was school year from 2009/2010 to 2015/2016.

RESULTS: Determination of the prevalence of alcohol use and intoxication confirmed that the lowest prevalence for pupils is the sixth class, and increases with increasing age. Differences in the prevalence of intoxication in girls and boys are minimal. The annual prevalence in the questionnaires indicate most students of the sixth and seventh grades. Pupils at eight and ninth degree most frequently marked monthly and weekly prevalence. The prevalence of alcohol use and intoxication for the selected year is the lowest in the sixth grade and gradually grow.

IMPLICATIONS: the older the children are, the more experience with alcohol and intoxication they have.

Key words: alcohol, drug, addiction, youth, children, school

Seznam zkratek

AV – Akademie věd

CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění

ČR – Česká republika

ESPAD - Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách

HBSC - The Health Behavior in School-aged Children

ICHS – Ischemická choroba srdeční

K-centrum – Kontaktní centrum

OSPOD – Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

WHO – Světová zdravotnická organizace

Obsah

Úvod	1
I TEORETICKÁ ČÁST	3
1 Výzkum v oblasti užívání návykových látek dětmi	3
1.1 HBSC 2014	3
1.2 Studie ESPAD	3
1.3 Mladí lidé a alkohol 2016	6
1.3.1 Důvody konzumace alkoholu mezi mladými	7
1.3.2 Důvody nekonzumace alkoholu mezi mladými	8
2 Proč je důležité zabývat se prevalencí užívání alkoholu u dětí?	10
2.1 Zdravotní následky užívání alkoholu dětmi a mladistvými	10
2.2 Sociální následky užívání alkoholu dětmi a mladistvými	11
2.2.1 Rodina	11
2.2.2 Rizikové faktory	12
2.2.3 Protektivní faktory	14
2.3 Prevence	15
2.4 Rodičovská odpovědnost, funkce OSPOD a represe	16
II PRAKTICKÁ ČÁST	20
3 Použité metody	20
3.1 Cíl a formulace výzkumných otázek	20
3.2 Metodologie	20
3.3 Dotazník	21
3.4 Metoda sběru dat	22
3.5 Výzkumný soubor	23
3.6 Postup zpracování dat	23
3.7 Etika	24
4 Výsledky	25
5 Diskuze	38
6 Závěr	42

7 Seznam literatury	44
8 Přílohy.....	46
8.1 Příloha č. 1	46
8.2 Příloha č. 2.....	47
8.3 Příloha č. 3	48
8.4 Příloha č. 4.....	49
8.5 Příloha č. 5.....	50

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem Prevalence užívání alkoholu u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016. Prevalence je ukazatel, kterým se dokládá výskyt určitého stavu nebo onemocnění ve vybrané skupině za určité období, obvykle se udává v procentech. Ze závěrů Evropské školní studie o alkoholu a jiných drog vyplývá, že Česká republika je jednou ze zemí s nejvyšší mírou konzumace alkoholu mladistvými v Evropě (Chomynová et al., 2016). V České republice je alkohol legální a platí zde zákaz prodeje a podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 let. Alkoholickým nápojem je takový nápoj, který obsahuje více než 0,5 % objemového alkoholu.

Alkohol se tak stal součástí naší kultury a je nejčastěji užívanou návykovou látkou v České republice. Lidé ho většinou ani jako návykovou látku nevnímají a považují ho za běžnou součást života. Konzumace alkoholu je spojená s mnoha rituály již od narození až do smrti. Odmítnutí alkoholu zpravidla vzbuzuje pozornost okolí a je považován společností za něco „nestandardního“. Právě rituály, které jsou spojeny s konzumací alkoholu mají velký podíl na konzumaci alkoholu i mezi dětmi a mladistvými. Rituál „třukání si na zdraví“ v nich vzbuzuje pocit dospělosti.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí a to teoretické a praktické. V teoretické části jsou z počátku představeny vybrané studie, které se zabývají prevalencí užívání alkoholu a jiných drog u mladistvých. Následně navazuje kapitola Proč je důležité zabývat se prevalencí užívání alkoholu u dětí? V této kapitole jsou podkapitoly popisující zdravotní a sociální následky užívání alkoholu dětmi a mladistvými, prevenci, rodičovskou odpovědnost, funkci OSPOD a represi.

Ve výzkumné části vyhodnocuji výsledky svého výzkumu, který proběhl na jedné základní škole v Roudnici nad Labem dále popisuji soubor, metodologii, sběr dat, dotazník, etické otázky. Cílovou skupinou výzkumu jsou žáci šestých až devátých tříd základní školy. Jedná se o kvantitativní periodický longitudinální výzkum, který byl prováděn formou anonymního nestandardizovaného dotazníku opakovaně každý rok po dobu 7 let.

Cílem práce je zmapovat vývoj prevalence užívání alkoholu dětmi základní školy v Roudnici nad Labem dle ročníků, pohlaví a roku provedeného výzkumu. Cílem je také zhodnotit a zjistit, kdy je první iniciace s alkoholem a navrhnout případná opatření ohledně prevence.

Druhým cílem je pozorováním vývoje výsledků výzkumu jednoho ročníku od šesté až do deváté třídy, stanovit věkový interval, kdy dochází k největšímu nárůstu prvních experimentů s alkoholem a kdy se objevuje první opilost.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Výzkum v oblasti užívání návykových látek dětmi

V České republice proběhlo již několik výzkumným studií na téma mladých lidí a rizikového chování, mezi které patří i užívání alkoholu. Níže představuji tři významné studie, které se zabývají touto problematikou.

1.1 HBSC 2014

Studie HBSC (The Health Behavior in School-aged Children) je mezinárodní výzkumná studie koordinovaná Světovou zdravotnickou organizací (WHO), která je zaměřená na zdraví a životní styl mládeže. Cílovou skupinou výzkumu jsou žáci základních škol ve věku 11, 13 a 15 let. Studie je realizována v pravidelných čtyřletých intervalech již od roku 1994, kdy v roce 2014 proběhla 6. vlna sběru dat. Dotazník byl především zaměřen na stravovací zvyklosti, pohybovou aktivitu a trávení volného času, kouření tabáku a pití alkoholu. U 15letých studentů byla součástí dotazníku také oblast sexuálního chování a užívání konopných látek. Povinný modul zahrnoval také otázky zaměřené na školní prostředí, rodinu a vrstevnické vztahy (Kalman et al., 2011).

Co se týká užívání alkoholu, HBSC studie došla ke klíčovým zjištěním, že dvě třetiny 15letých pily alkohol poprvé před svými třináctými narozeninami a většina z nich se zároveň takto brzy poprvé opila. Pravidelné pití minimálně jednou týdně stoupá s věkem a častěji bývá u chlapců. V 15 letech pije třetina dívek a téměř polovina chlapců. Konzumace všech druhů alkoholu stoupá s věkem. Pivo pijí převážně více chlapci. Bezmála polovina 15letých dívek se opakovaně opila a tři čtvrtiny z nich nejméně jedenkrát za poslední měsíc. Třetina 15letých se opila v posledním měsíci, většina z nich však vícekrát za život. Až polovina mládeže se opije ve 13 letech (Kalman et al., 2011).

1.2 Studie ESPAD

Mezinárodní projekt ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách) je největší celoevropskou studií, která se zaměřuje na zjištění rozsahu užívání návykových látek u dospívajících. Projekt je realizován již od roku 1995 v pravidelných čtyřletých intervalech, v roce 2015 proběhla 6. vlna studie.

Hlavním cílem této studie je podat přehled o rozsahu užívání legálních a nelegálních drog mezi mládeží a porovnat ji se situací v ostatních evropských zemích.

Druhým cílem je sledovat trendy ve vývoji situace od roku 1995 a analyzovat základní kontextové vztahy u vybraných indikátorů. Zjištěné výsledky následně slouží dlouhodobě také pro evaluaci strategií protidrogové politiky na evropské i národní úrovni a přípravu akčních plánů, které definují konkrétní opatření v oblasti prevence a léčby užívání návykových látek. Cílovou skupinou jsou studenti ve věku 15-16 let, resp. studenti, kteří v roce realizace studie dosáhnou 16 let. Cílem mezinárodní studie je získat reprezentativní vzorek 16letých studentů na národní úrovni - s ohledem na zajištění reprezentativního výzkumného vzorku je doporučen minimální vzorek 2 400 respondentů (Chomynová et al., 2016).

Se zaměřením na téma bakalářské práce, které se zabývá užíváním alkoholu jsem z výzkumu vybrala pouze výsledky týkající se alkoholu. Z výzkumu ESPAD bylo zjištěno, že 96,8 % studentů ochutnalo v životě alkohol a v posledních dnech pilo alkohol 68,5 %. Dále v roce 2015 bylo zjištěno u 16letých studentů, že 41,9 % pilo v posledních 30 dnech 4 a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti, pití nadměrných dávek třikrát a častěji v posledních 30 dnech uvedlo 12,1 % studentů. První zkušenost s alkoholem podle výzkumu ESPAD zůstává dlouhodobě na stejné úrovni - do 9. roku věku (včetně) mělo dlouhodobě zkušenost s alkoholem více než 20 % studentů. První zkušenost s opilostí však studenti získávají nejčastěji ve věku 15 let (Chomynová et al., 2016).

V evropském kontextu jsou čeští studenti, dle studie ESPAD 2015 na přední příčce v konzumaci alkoholu v posledních 30 dnech. Co se týká rizikových forem konzumace, patří čeští studenti do druhé desítky zemí u konzumace nadměrných dávek alkoholu a průměrného množství vypitého alkoholu při poslední příležitosti.

Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2015 (2016) uvádí, že mezi roky 2011 a 2015 došlo k výraznému poklesu uváděné konzumace alkoholu, a to jak u zkušeností s konzumací alkoholu, tak u rizikové konzumace alkoholu.

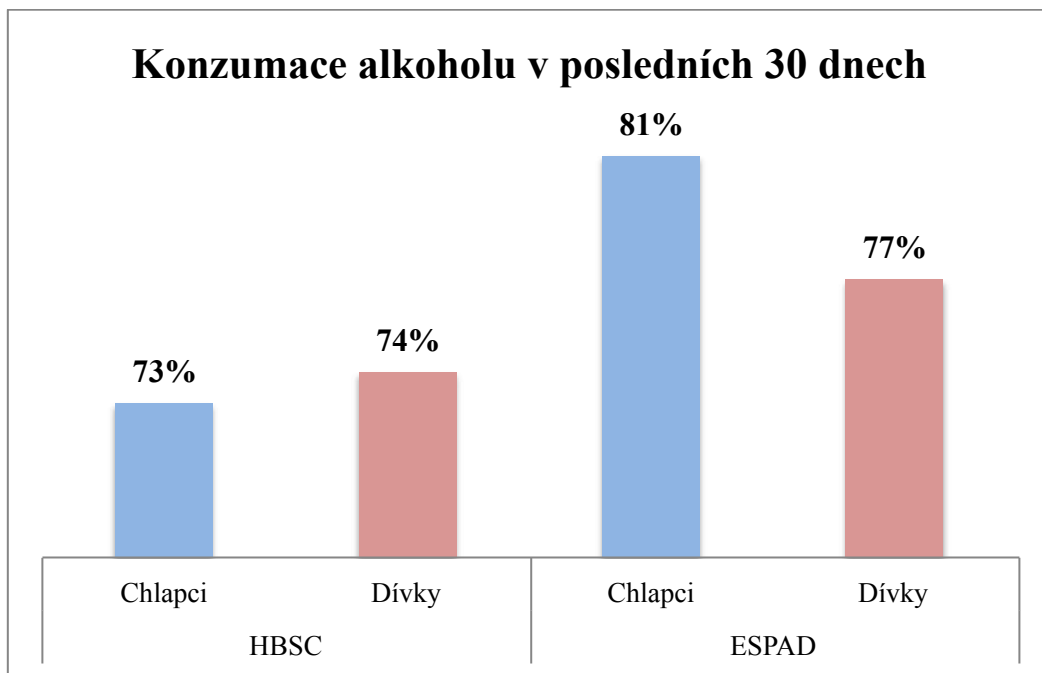
Ukazatelem rizikové konzumace alkoholu ve studii ESPAD 2015 je výskyt pití nadměrných dávek alkoholu, které jsou definovány jako pití 5 a více sklenic alkoholu (sklenicí je míněno 0,5 l piva, 2cl vína, 0,33 l alkopops, 4 cl destilátu) při jedné příležitosti. U všech sledovaných ukazatelů byl zaznamenán pokles u chlapců i u dívek, v případě časté konzumace alkoholu došlo k poklesu u všech druhů alkoholických nápojů. Preferovaným nápojem mezi 16letými zůstává podle studie ESPAD 2015 dlouhodobě pivo, za ním následují destiláty. Třičtvrtě těch, co konzumovali alkohol

v posledních 30 dnech, ho pili v hospodě, restauraci, baru nebo na diskotéce (Chomynová et al., 2016).

V roce 2015 pokračoval nárůst průměrného věku první zkušenosti s cigaretou a alkoholem pozorovaný již mezi roky 2007 a 2011. Konzumace návykových látek se tak posouvá do vyššího věku, a to i u konopných drog (Chomynová et al., 2016).

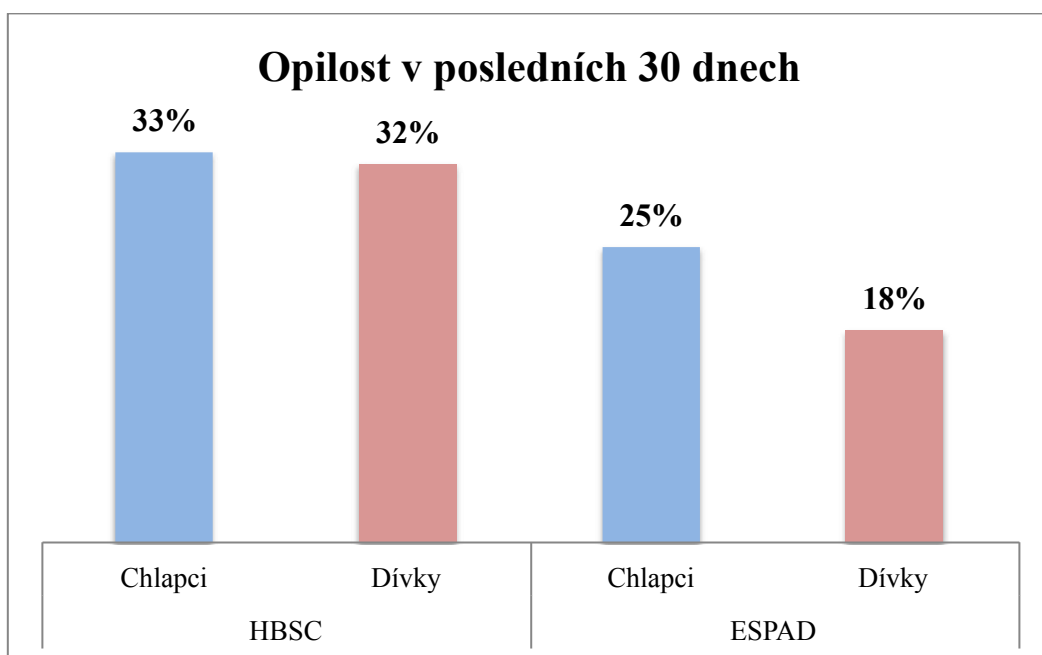
V grafu 1 a grafu 2 je srovnání výzkumů HBSC a ESPAD. Graf 1 obsahuje informace o konzumaci alkoholu mladistvými v posledních 30 dnech. Z grafu je zřejmé, že větší zkušenost s konzumací alkoholu v posledních dnech mají respondenti z výzkumu ESPAD, kteří jsou starší než respondenti z druhého výzkumu. Dunn a Goldman (1998) zjistili, že vývojem prochází i postoj k samotnému alkoholu, který je na základní škole ještě ve skrze negativní, po přechodu na střední školu se však začne měnit ve prospěch alkoholu, což se projevuje i v tom, že popularita na střední škole je mnohem více spojena s užíváním alkoholu, než je tomu na základní škole. Nejvíce konzumovali za posledních 30 dní alkohol chlapci (81 %) z výzkumu ESPAD. Dívky z výzkumu ESPAD jsou na tom o něco lépe, ale rozdíl není velký (77 %). Co se týká výsledků u výzkumu HBSC je rozdíl v konzumaci alkoholu mezi chlapci a dívkami pouze 1 %. V tomto výzkumu naopak nepatrně převažuje konzumace alkoholu u dívek (74 %).

Graf 1.: Konzumace alkoholu v posledních 30 dnech

Graf 2 se zabývá opilostí v posledních dnech u respondentů dvou vybraných výzkumů. S opilostí v posledních 30 dnech mají procentuálně větší zkušenost respondenti z výzkumu HBSC, tedy děti mladší než z výzkumu ESPAD. Rozdíl v opilosti z výzkumu HBSC se liší mezi dívkami a chlapci pouze o jedno procento. V tomto případě mají větší zkušenost s opilostí chlapci (33 %). Co se týká výzkumu ESPAD je opilost v posledních 30 dnech o něco nižší. Se zkušeností s opilostí v posledních 30 dnech chlapci (25 %) převyšují dívky (18 %) o 7 %.

Graf 2.: Opilost v posledních 30 dnech

1.3 Mladí lidé a alkohol 2016

V roce 2016 vypracovalo CVVM Sociologického ústavu AV ČR pro Potravinářskou komoru České republiky a Českou technologickou platformu pro potraviny výzkum Mladí lidé a alkohol (Buchčík et al., 2016). Tato studie je na rozdíl od HBSC a ESPAD kvalitativní a je strukturovaná formou rozhovoru. Soubor tvořilo 30 osob ve věku 16-19 let záměrným výběrem podle pohlaví, místa bydliště, vzdělání a regionu a 10 rodičů 10 dotázaných dětí. Cílem studie bylo poskytnout vhled do problematiky konzumace alkoholu mladistvými. Hlavním zjištěním studie Mladí lidé a alkohol 2016, které uvádí Buchčík et al. (2016) jsou:

- Existuje mnoho strategií a způsobů obstarávání alkoholu, míst, situací a důvodů pro jeho (ne)konzumaci, norem a tlaků, kterým mladí lidé čelí.

- Hlavním důvodem konzumace alkoholu je skrytý a setrvalý sociální tlak, který mladí lidé velmi často ani nevnímají. Pro mladé lidi je pití alkoholu výhradně kolektivní činnost, která slouží k dosažení dobré nálady a zážitků. Nepití alkoholu může být stigmatizující a vede ke složitému vymýšlení strategií jak alkohol odmítnout.
- Alkohol je u mladistvých vždy prostředkem nebo doplňkem další činnosti, nikoliv cíl sám o sobě. I přes to bývá alkohol „přirozenou“ součástí některých událostí. Mladým lidem dává konzumace alkoholu vždy „smysl“. Často respondenti hovoří o „těch druhých“, kteří pijí jen proto, aby se opili což je pro ně nepřijatelné a nepřípustné.
- K první zkušenost s alkoholem dochází ve dvou krocích. Poprvé dochází k ochutnání alkoholu při přípitcích v kruhu rodiny, často před 15. rokem života. První větší konzumace probíhá ve vrstevnických skupinách a prakticky vždy na akcích, kdy mladí spí mimo domov.
- „Opít se“ znamená u mladých lidí, že ztrácí sebekontrolu, zvrací, nepamatují si některé události nebo ztrácí vědomí. Respondenti si uvědomují opilost jako špatnou a vlastní exces berou jako něco, z čeho se poučili a nyní znají „míru“. Pravidelné opíjení se připisuje „těm druhým“, kteří míru neznají a nemají sami sebe pod kontrolou. Pití alkoholu tedy považují za problematické až do vysokých dávek.

Jedním ze zjištění této studie, které mě zaujalo jsou důvody konzumace a nekonzumace alkoholu mezi mladými. Myslím si, že je důležité znát důvody proč vlastně děti a mladiství sahají po alkoholu nebo jaké jsou důvody vyhýbání se mu.

1.3.1 Důvody konzumace alkoholu mezi mladými

Níže jsou uvedené důvody konzumace alkoholu mezi mladými dle Buchtíka et al. (2016), které jsou uvedeny ve výzkumu Mladí lidé a alkohol 2016.

1. Společenské události a zábava: Alkohol je konzumován při společenských událostech (př. setkání s přáteli) a funguje na rozproudění zábavy.
2. Chuť: Na alkohol mám chuť, a proto jej konzumuji.
3. Řešení problémů: Alkohol funguje jako řešení problémů a případně (dočasný) únik z reality.
4. Tlak skupiny: Alkohol je konzumován pod tlakem skupiny, do které se chce

zařadit.

5. Zakázané ovoce: Konzumace alkoholu je chápána jako určité „zakázané ovoce“ a konzumace je motivována symbolickou zakázaností.
6. Přirozenost: Alkohol je konzumován „automaticky“, protože všichni ostatní kamarádi jej konzumují a není jak trávit volný čas jiným způsobem.
7. Cena: Alkohol (konkrétně pivo) je uváděno, že je nejlevnější nápoj v restauraci, jedná se o jen výjimečně se vyskytující důvod.

Důvody užívání alkoholu lze rozdělit do tří skupin:

- a) Sociální (společenské události a zábava, tlak skupiny, přirozenost konzumace alkoholu jako prostředku trávení volného času, status „zakázaného ovoce“)
- b) Fyzické (na alkohol mám chuť)
- c) Psychické (alkohol může fungovat jako únik z reality, dočasné řešení osobních problémů).

1.3.2 Důvody nekonzumace alkoholu mezi mladými

Dle Buchtíka et al. (2016) jsou níže uvedené důvody nekonzumace alkoholu mezi mladými, které se zjistili díky výzkumu Mladí lidé a alkohol 2016.

1. Nechci ztratit sebekontrolu: Alkohol buď není konzumován vůbec - s obavou před ztrátou sebekontroly (v některých případech na základě předchozí nepříjemné zkušenosti) nebo si respondent nastaví určitý limit množství zkonsumovaného alkoholu za večer.
2. Odpor k alkoholu jako takovému: Respondenti mají odpor k nadměrné konzumaci alkoholu, přičemž v některých případech je to absolutní odpor (za všech okolností), zatímco v jiných je to odmítnutí nadměrné konzumace.
3. Odpor k chování opilých lidí nebo skupině kamarádů konzumujících alkohol: Konzumace alkoholu je odmítána z toho důvodu, že respondenti negativně hodnotí chování opilých lidí (odpor jako takový, nepříjemné pocity, agresivita, vyvolání hádek) a negativně hodnotí skupiny kamarádů preferující podle nich nadměrnou konzumaci alkoholu jako hlavní náplň trávení volného času.
4. Negativní následky pro zdraví: Alkohol není konzumován, protože konzumace

přináší negativní důsledky pro zdraví dlouhodobě nebo v podobě nevolnosti a kocovin.

5. Kvůli rodičům/partnerovi: Respondenti uvádějí jako důvod limitování konzumace alkoholu, že s tím nesouhlasí jejich rodiče nebo jejich partner.
6. Alkohol mi nechutná: Respondentům alkohol ve většině případů nechutná či na něj nemají v dané situaci chuť.
7. Není to zábava: V daném případě respondenti zdůvodňují to, že nepijí protože konzumace alkoholu nepřináší zábavu a nevidí důvod, proč by měli pít.
8. Kamarád/ka přestal/a: Důvodem nekonzumace je návaznost na rozhodnutí (nejlepšího) kamaráda/ky, že už nebudou alkohol konzumovat.

I zde se dají důvody neužívání alkoholu rozdělit do tří skupin:

- a) Sociální (nechci ztratit sebekontrolu, odpor chování opilých lidí nebo skupině konzumující alkohol, rodiče/partner, kamarád/ka přestali)
- b) Fyzické (negativní důsledky pro zdraví, alkohol nechutná)
- c) Psychické (není to zábava, nechci ztratit sebekontrolu)

2 Proč je důležité zabývat se prevalencí užívání alkoholu u dětí?

2.1 Zdravotní následky užívání alkoholu dětmi a mladistvými

Jedním z důvodů proč zjišťovat prevalenci užívání alkoholu u dětí jsou zdravotní následky, které může alkohol způsobit. Proto je důležité uvést několik základních informací o alkoholu a zdravotních následcích užívání alkoholu dětmi.

Alkohol (chemicky etylalkohol, etanol $C_2H_5 - OH$) vzniká chemickým procesem kvašení ze sacharidů – buďto z jednoduchých cukrů, obsažených v ovoci (nejčastěji plody vinné révy) nebo z polysacharidů z obilných zrn nebo brambor. Psychoaktivní účinky alkoholu závisí zejména na množství (dále též na formě a způsobu užití) požitého alkoholického nápoje a mají komplexní charakter. Na výsledném bezprostředním efektu (projevech chování) se podílejí vedle biologických (osobní dispozice, kondice, zdravotní stav) také psychologické vlivy (anticipace účinku, očekávaný efekt) a vlivy sociální (působení prostředí, ve kterém dochází k pití, včetně působení společnosti, dalších osob) (Popov, 2003).

Alkohol působí na dětský organismus více negativně než u dospělých lidí. Například jejich játra nejsou tak dobře vyvinuta, aby byla schopna odbourávat alkohol v takové míře jako u dospělých, navíc mají menší tělesnou hmotnost. Již velmi malé množství alkoholu může u dětí vyvolat akutní intoxikaci a následně nebezpečnou otravu. Návyk na alkohol se u dětí a mladistvých vytváří velmi rychle. Alkoholické nápoje u mladých lidí zvyšují nebezpečí jaterních onemocnění, vysokého krevního tlaku, onemocnění trávicího ústrojí, onemocnění nervového systému i duševních chorob. Jen zřídka se u dětí a dospívajících setkáme s chronickými tělesnými škodami nežli je tomu ve vyšším věku. Mnohem závažnější však bývají zmíněné akutní komplikace. Časté jsou zejména úrazy, které jsou spojené s užíváním alkoholu u dětí a mladých lidí. Ve stavu opilosti dochází často také k trestným činům násilného charakteru (Nešpor, 2003).

Nepodložené informace uvádějící některé pozitivní vlivy užívání alkoholu na zdraví člověka vyvrátil článek pád šikmé věže, který uvádí, že studie zabývající se tímto tématem nemají žádné podložené důkazy a veškeré výsledky ukazující na pozitivní vliv alkoholu při konzumaci malého množství jsou pouze domnělé. Možnou absencí kauzality pozorovaných protektivních souvislostí naznačují rozmanité a také málo

pravděpodobné stavy, u kterých byly tyto spojitosti identifikovány (např. cirhóza jater, účinky na plod, nachlazení apod.). Další poznatky rovněž stále více ukazují na zavádějící faktory a výběrový bias jako důležité prvky, které přispívají ke křivce ve tvaru písmene J, kterou lze vyjádřit souvislost mezi konzumací alkoholu a zdravím. Některé studie do referenční skupiny abstinentů nezapočítávaly bývalé a příležitostné konzumenty alkoholu a tak neprokazovaly významnou ochranu plynoucí z umírněné konzumace alkoholu. Díky mendelovské randomizaci se zjistilo, že konzumenti alkoholu s genetickou variantou pojící se s nižší spotřebou v rámci skupiny osob užívajících alkohol v množství ≤ 21 g etanolu denně vykazovali nižší riziko kardiovaskulárních příhod, přičemž protektivní vztah mezi alelou a kardiovaskulárními příhodami byl zjištěn pouze mezi konzumenty alkoholu, nikoli mezi abstinenty (Chikritzhs, 2015).

Také další studie, které využívají princip mendelovské randomizace podobným způsobem podporují zjištění dřívějších observačních studií, které se zabývají užíváním alkoholu, a to ve vztahu k tak diametrálně odlišným oblastem jako jsou např. kognitivní funkce, školní prospěch dětí, rovnováha a krevní tlak, neboť žádná z nich neprokázala protektivní působení alkoholu konzumovaného v malých dávkách. Ze studií na bázi mendelovské randomizace vyplývá, že domnělé biomarkery ischemických chorob srdečních, na něž měly dle experimentálních studií příznivý vliv nízké dávky alkoholu, např. zvýšená hladina cholesterolu s vysokou hustotou lipoproteinů, snížená hladina C-reaktivního proteinu a snížená hladina fibrinogenu, nemusejí mít ve skutečnosti příčinnou souvislost s ICHS (Chikritzhs, 2015).

2.2 Sociální následky užívání alkoholu dětmi a mladistvými

Zásadní vliv na užívání alkoholu dětmi má také rodina a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

2.2.1 Rodina

Co je vlastně rodina? Na tuto otázku nám odpoví jinak právník, psycholog, sociolog, pedagog, sociální pracovník nebo ekonom. Pro potřeby této práce budeme vycházet z definic našich předních psychologů a psychiatrů pracujících většinu svého života s dětmi a rodinami. Není cílem této práce definovat rodinu, proto uvedu alespoň jednu definici rodiny, která mě při studiu materiálů v souvislosti s tématem této práce

zaujala. Rieger a Vyhnálková (2001, s. 12) používají pro definici rodiny metaforu, kterou je přirovnání rodiny k ostrovu rodiny. Ostrov je součástí přírody. Stejně jako rodina, která je „specifickým přírodním jevem, který se vyvinul díky biologické povaze člověka“ (Alan, 1989; in Rieger a Vyhnálková, 2001, s. 14). „Ostrov rodiny je živým organismem, který má svoji historii a vývoj. Stejně jako příroda nabízí neznáma a tajemství, provázející existenci všeho živého. Významné jsou jeho hranice a místo v Oceánu, v němž se nachází a z něhož vzešel. A do něho se pravděpodobně zase jednou vrátí.“ Rieger a Vyhnálková (2001, s. 14). Oceán představuje okolní svět, kdy jeho hladina vyjadřuje současnost světa. Hlubina Oceánu vyjadřuje čas – čím hlouběji, tím více se dostáváme do minulosti. „Ostrov rodiny zakládají dvě bytosti, většinou muž a žena, které se dohodly, že budou společně žít a pobývat na jednom místě. Vytvářejí tak bázi Ostrova rodiny, v níž Ostrov klíčí jako v kořenáči. Jeho zakladatelé jsou prvními obyvateli Ostrova, zabydlují jej.“ Rieger a Vyhnálková (2001, s. 14). Metafora rodiny jako ostrova v oceánu života je užitečná právě pro svou schopnost zjednodušit celou složitost transakčního prostředí rodiny jako organismu do snadno představitelné, obecně známé skutečnosti.

Vliv rodiny na vznik závislosti popisuje i Nešpor (2007, s. 78), který uvádí: „Na úrovni rodiny lze vysledovat řadu rizikových, ale i protektivních faktorů. Jinými slovy rodina se může přímo nebo nepřímo podílet na vzniku a rozvoji závislosti některého člena, ale rodina také může rozvoji závislosti předcházet nebo velmi pomoci při překonávání návykového problému.“ Existuje mnoho definic rizikových a protektivních faktorů, ale použila jsem tuto citaci, protože má práce je zaměřena především na děti, které jsou vzhledem ke svému věku, ve kterém začínají experimentovat s alkoholem ohroženy v průběhu svého života problémy s pitím alkoholu a případným vznikem závislosti.

2.2.2 Rizikové faktory

Nešpor (2007, s. 78) uvádí několik „rizikových faktorů“, které se mohou přímo i nepřímo podílet na vzniku a rozvoji závislosti:

- Výskyt jakékoliv neléčené nezvládané návykové choroby u rodičů zvyšuje riziko jakékoliv návykové choroby u dětí. Neplatí tedy pouze, že děti závislých na alkoholu se častěji samy stávají závislé na alkoholu, ale tyto děti jsou více ohroženy i závislostí na jiných návykových látkách. Podobně jsou různými

návykovými nemocemi více ohroženy i děti z rodin, kde se u otce nebo matky objevil např. vleklý a nezvladatelný problém s patologickým hráčstvím.

- Neexistují jasná pravidla týkající se chování dítěte.
- Nedostatek času na dítě, zvláště v časném dětství, málo péče, nedostatečný dohled, nedostatečné citové vazby dítěte.
- Nesoustavná a přehnaná přísnost, nepřiměřené fyzické násilí vůči dítěti, týrání dítěte, sexuální zneužívání dítěte.
- Schvalování pití alkoholu a užívání drog.
- Nízká očekávání od dítěte a podceňování.
- Špatné duševní a společenské fungování rodičů, rodiče jsou osamělí, vůči širšímu okolí lhostejní, nebo dokonce nepřátelští.
- Vážná duševní choroba rodičů.
- Velmi těžké hmotné podmínky rodiny.
- Rodina špatně funguje, výchova pouze jedním rodičem, který ji časově nebo jinak nezvládá a nemá možnost využít pomoci dalších příbuzných.
- Časté stěhování rodiny.
- Dítě žije bez rodiny a bez domova.
- Závislost na návykové látce, škodlivé či rizikové užívání návykové látky nebo jiný návykový problém u manžela (manželky) nebo partnera (partnerky).
- Vážná duševní nemoc u manžela nebo manželky.
- Manžel (manželka) nebo jiný blízký člověk funguje jako „umožňovač“, tedy někdo, kdo usnadňuje návykové jednání a chrání závislého před následky, čímž se oslabuje motivace k pozitivní změně.

2.2.3 Protektivní faktory

Z výše uvedeného přehledu rizikových faktorů nám vyplývá řada protektivních faktorů. K protektivním činitelům, které Nešpor (2007) uvádí, patří např.:

- Přiměřená péče, dostatek času na dítě, zejména v časném dětství, a pevné citové vazby dítěte.
- Jasná pravidla týkající se chování dítěte a přiměřený dohled.
- Pozitivní hodnoty (např. vzdělání).
- Rodiče na výchově spolupracují. Sdílená zodpovědnost v rodině.
- Styl výchovy je vřelý a středně omezující (výchova tedy není necitlivě autoritativní, ale také ne zcela volná a bez pravidel a omezení).
- Rodiče odmítají alkohol, tabák a jiné drogy zejména u dětí a dospívajících.
- Existují přiměřená a jasná očekávání od dítěte, rodiče vůči němu projevují respekt.
- Členové rodiny si osvojili dobré způsoby, jak zvládat stres.
- Je zajištěna ochrana, bezpečí a přiměřené uspokojování potřeb dítěte.
- Rodiče jsou duševně zdraví.
- Rodiče jsou dobře přizpůsobeni ve společnosti a mají snahu pomáhat druhým. Výchova pomáhá vytvářet kvalitní vztahy s dospělými mimo rodinu.
- Rodiče pomáhají dítěti nacházet dobré zájmy.
- Dobré mezigenerační vztahy a kvalitní spolupráce mezi generacemi (nejčastěji s prarodiči dítěte).
- Manžel (manželka) nebo partner (partnerka) odmítají návykové látky a jsou i jinak duševně zdraví.
- „Tvrdá láska“ ze strany příbuzných a dalších blízkých lidí. Na jedné straně poskytují pocit citové opory a jsou vřelí, na druhé straně ale trvají na pozitivní změně a zvyšují tak motivaci.

2.3 Prevence

Na základě výzkumů zkoumajících prevalenci užívání alkoholu dětmi základních škol je možné zjistit jaký je skutečný stav v té které třídě, ročníku, škole a podle toho přizpůsobit preventivní programy. Na základních školách je preventivní program povinnou součástí pedagogické dokumentace a je dán metodickým pokynem k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

Preventivní program je podle Miovského et al. (2015, s. 140) komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu. Tento program vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Při jeho realizaci vycházíme ze situace, že škola má pro něj samozřejmě pouze omezené časové, personální a finanční možnosti, a je proto nutné klást důraz na co nejvyšší efektivitu při existujících zdrojích.

Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit výskytu nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí (Miovský et al., 2015).

Preventivní program je konkrétním dokumentem školy, který je zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Za preventivní program zodpovídá školní metodik prevence. Na tvorbě a realizaci se však podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Program je zpracován na období jednoho školního roku a podléhá kontrole České školní inspekce (Miovský et al., 2015).

Cílem preventivního programu co se týká alkoholu je oddálit první zkušenosti s alkoholem.

Ani důkladný a pravidelný výzkum zjišťující prevalenci užívání alkoholu a jiných návykových látek a na něj navazující sebelepší prevence na základních školách není všelék. Zásadní vliv má výše uvedená rodina a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

2.4 Rodičovská odpovědnost, funkce OSPOD a represe

Výsledky průzkumů prevalence užívání alkoholu dětmi mohou odhalit i závažné problémy, které již nelze řešit jen v rámci prevence. Z tohoto důvodu pokládám za důležité zmínit alespoň základní zákony, které řeší situace související s rodičovskou odpovědností, funkcí OSPODu (oddělení sociálně-právní ochrany dětí) a represí.

Co se týká rodičů a jejich odpovědnosti za dítě, je vhodné zmínit zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník pododdíl 3 Rodičovská odpovědnost. Rodiče mají, podle § 884 toho zákona, rozhodující úlohu ve výchově dítěte a mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině. Dále podle § 858 rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti.

Důležitý zákon, který se zabývá ochranou dětí je zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zaměřuje se zejména na děti jejichž rodiče zemřeli, neplní si povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Dále se tento zákon týká např. dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné odpovědné osoby a ta si neplní své povinnosti. Důležitou skupinou jsou také děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, který spočívá zejména v zanedbávání školní docházky, nepracují, požívají alkohol nebo návykové látky a jsou tak ohroženy závislostí. Dále se například živí prostitucí, páchají trestné činy nebo jde-li o děti mladší než patnáct let a spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem.

Trestní zákoník pamatuje i na trestné činy proti rodině a dětem. Jedná se o trestné činy, které nejsou páčány dětmi, ale úzce s dětmi souvisí. Je to například § 201 Ohrožování výchovy dítěte, kde byť i z nedbalosti ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že ho svádí nebo mu umožní vést zahálčivý nebo nemravný život.

V souvislosti s tématem bakalářské práce jako poslední zmíním § 204 Podání alkoholu dítěti, který se týká kohokoliv, kdo ve větší míře nebo opakovaně prodá, podá nebo poskytne dítěti alkohol.

Děti a mladiství se pak dopouští několika provinění buď pod vlivem alkoholu nebo za účelem získání peněz ke koupi alkoholu nebo k získání alkoholu samotného. Podle § 126 trestního zákoníku se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Mladistvým pak je osoba, která již dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý rok věku a je tedy relativně trestně odpovědná.

Trestní zákoník definuje skutkovou podstatu trestných činů u provinění spáchaných mladistvými. Procesním nástrojem je pak zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Na začátku je důležité vymezit základní pojem tohoto zákona a to je kdy se jedná o dítě a kdy o mladistvého. § 2 tohoto zákona uvádí:

Není-li zákonem stanoveno jinak, pak se rozumí

- a) mládeží děti a mladiství,
- b) dítětem mladším patnácti let, ten kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku,
- c) mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Ve skupině respondentů uváděných v této práci se může jednat o děti i mladistvé.

V § 10 tohoto zákona jsou zmíněné druhy opatření, které lze mladistvému uložit.

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- c) trestní opatření

Podle § 15 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, při upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření mohou být k dosažení účelu tohoto zákona uložena mladistvému výchovná opatření. Dovoluje-li to jejich povaha, je možné použít vůči mladistvému výchovného opatření i vedle uloženého ochranného opatření nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení.

Ochrannými opatřeními jsou dle § 21 ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci a ochranná výchova. Jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými. Za spáchané provinění může soud pro mládež mladistvému uložit pouze trestná opatření, která jsou vypsána ve výše zmíněném zákoně. Trestní opatření uložené podle tohoto zákona v návaznosti na trestní zákoník musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého; výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost. Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok.

Provinění které má znaky přestupku nelze s nezletilými projednávat. Projednávání provinění, které má znaky přestupku páchané mladistvými upravuje zákon 200/1990 Sb. Specifika projednávání přestupků s mladistvými upravuje § 19 tohoto zákona.

Při posuzování přestupku osoby, která v době jeho spáchání dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku (dále jen "mladistvý"), se přihlíží ke zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži. Přestupek mladistvého nelze projednat v příkazním řízení a nelze za něj uložit zákaz pobytu. Horní hranice pokuty se u mladistvého snižuje na polovinu, přičemž však nesmí být vyšší než 5000 Kč. V blokovém řízení se horní hranice pokuty u mladistvého snižuje na polovinu, přičemž však nesmí být vyšší než 2500 Kč. Zákaz činnosti lze mladistvému uložit nejdéle na dobu jednoho roku, nebránil-li by výkon této sankce jeho přípravě na povolání. Dle přestupkové zákona není za přestupek odpovědný, kdo v době spáchání nedovršil patnáctý rok svého věku.

§ 30 Přestupky na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, výše uvedeného zákona uvádí, že přestupku se dopustí ten, kdo prodá, podá nebo jinak umožní požití alkoholického nápoje osobě mladší osmnácti let nebo osobě o níž lze mít pochybnosti, zda splňuje podmínku věku. Přestupku se také dopustí ten, kdo úmyslně umožňuje požívání alkoholických nápojů osobě mladší osmnácti let, ohrožuje-li tím její tělesný nebo mravní vývoj.

Děti a mladiství se dopouští několika provinění buď pod vlivem alkoholu nebo za účelem získání peněz ke koupi alkoholu nebo k získání alkoholu samotného. Podle § 126 trestního zákoníku se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Mladistvým pak je osoba, která již dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý rok věku a je tedy relativně trestně odpovědná.

II PRAKTICKÁ ČÁST

3 Použité metody

3.1 Cíl a formulace výzkumných otázek

Cílem této práce je průzkum prevalence užívání alkoholu u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016.

Výzkumné otázky:

- 1) Jaká je prevalence užívání alkoholu žáků na 2. stupni ZŠ v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016?
- 2) Jaká je prevalence opilosti žáků na 2. stupni ZŠ v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016?
- 3) Jaká je týdenní, měsíční a roční prevalence užívání alkoholu a opilosti u žáků 2. stupně v období od školního roku 2011/2012 do školního roku 2015/2016?
- 4) Jaké jsou rozdíly v prevalenci užívání alkoholu a opilosti mezi dívkami a chlapci?
- 5) Jaká je prevalence užívání alkoholu a opilosti u vybraného ročníku?

3.2 Metodologie

Výzkum je sedmiletý a byl zahájen ve školním roce 2009/2010 pro potřeby školy a odboru sociálních věcí v Roudnici nad Labem. Jedná se o kvantitativní periodický longitudinální výzkum, který byl prováděn formou anonymního nestandardizovaného dotazníku. Vybraná byla největší základní škola v Roudnici nad Labem z důvodu zájmu školy o tento výzkum. Jedná se o základní školu Jungmannova 660 v Roudnici nad Labem. Výzkum byl realizován pro potřeby školy a odboru sociálních věcí v Roudnici nad Labem. Dotazníkové šetření prováděl kurátor pro děti a mládež odboru sociálních věcí v Roudnici nad Labem.

Během mé stáže u kurátora jsem se zapojila do tohoto výzkumu již ve školním roce 2011/2012 a od tohoto roku se každý rok pravidelně podílím na provádění výzkumu samotného i na vyhodnocení dotazníků. O mé účasti na výzkumu věděli jak pracovníci, kteří se na výzkumu podíleli, tak základní škola, na které se výzkum prováděl. Taktéž

všichni byli poučeni o tom, že jsem studentka a výzkum bude použit pro účely bakalářské práce (viz. Příloha č. 1).

V prvních čtyřech letech se výzkum prováděl pouze u žáků šestých, sedmých a osmých tříd. Dotazníkové šetření v devátých třídách bylo původně preventistou školy odmítnuto. Důvodem bylo, že žáci devátých tříd odejdou ze školy a nebude možné na ně působit v rámci primární a sekundární prevence. Ovšem ve školním roce 2013/2014 byly deváté třídy do výzkumu také zařazeny. Důvodem bylo zjistit jaký má prevence následující po provedení výzkum účinek na žáky až do deváté třídy.

3.3 Dotazník

Dotazník je nestandardizovaný, anonymní a byl vytvořen sociálním kurátorem, který inicioval tento výzkum. Původním účelem dotazníku bylo zmapovat užívání legálních a nelegálních návykových látek u žáků šestých, sedmých a osmých tříd, pro účely primární a sekundární prevence na základní škole. Dotazník se v průběhu výzkumu vyvíjel. První varianta dotazníku obsahovala 11 otázek a byla použita od školního roku 2009/2010 do školního roku 2010/2011 viz. Příloha č. 3. Po změně dotazníku ve školním roce 2011/2012 bylo otázek 15 viz. Příloha č. 4. Pro účel této bakalářské práce byly využity pouze data týkající se užívání alkoholu a opilsti. Zahrnutí celého dotazníku a všech otázek do bakalářské práce by bylo velice obsáhlé a překračovala by možnosti této práce.

Respondenti měli u každé otázky na výběr ze tří odpovědí: a) ano, b) ne, c) zkusil jsem to jednou/už se mi to stalo. Doplněné otázky se zaměřili na prevalenci užití alkoholu a opilsti. Je zde nabídnuta možnost roční, měsíční a týdenní frekvence užití alkoholu. Doplnující otázky zvýšili validitu dat.

Poučení před zadáním dotazníkového šetření viz. Příloha č. 2:

Respondenti jsou ústně informováni o tom, že vyplnění dotazníku je dobrovolné a anonymní. Žáci jsou poučeni o nutnosti vyplnit všechny otázky a jsou upozorněni i na nutnost vyplnit údaje týkající se data vyplnění dotazníku, jakou třídu navštěvují a zda je respondentem dívka nebo chlapec. V otázce č.4 se užitím alkoholu rozumí jakékoliv užití alkoholického nápoje. V otázce č.6 se opilstí rozumí stav projevující se např. nekontrolovaným chováním, agresí, hádavostí, zhoršenou pozorností, špatnou rovnováhou, špatnou výslovností, poruchou vědomí, zarudnutí obličeje a spojivek. Dále

jsou upozorněni na to, že na otázku č. 5 a č. 7 odpovídají respondenti pouze v případě, že v předchozí odpovědi zakroužkovali odpověď a) nebo c). Žáci jsou informováni, že z důvodu zachování anonymity je možné změnit své místo a využít volných lavic, dále, že po celou dobu vyplňování dotazníku nebude nikdo z přítomných výzkumníků ani vyučující procházet mezi lavicemi rovněž z důvodu zachování anonymity. V případě nejasnosti nebo doplňujícího dotazu žák zanechá svůj dotazník na své lavici a to tak, že jej obrátí textem dolů, přijde k jednomu z výzkumníků a svůj dotaz řeší přímo z výzkumníkem, případně problém ukáže na prázdném dotazníku, který je pro tento případ k dispozici na katedře. Po vyplnění dotazníku, respondent položí svůj vyplněný dotazník na katedru lícovou stranou dolů, případně může z důvodu anonymity svůj dotazník vložit do jakéhokoliv místa v již odevzdaných dotaznících.

Po odevzdání všech dotazníků je respondentům poděkováno za spolupráci za vyplnění dotazníků a je jim sděleno, že budou následně informováni o vyhodnocení dotazníků a zveřejnění výsledků dotazníkového šetření na webových stránkách školy. Informace o výsledcích dotazníkového šetření jsou tak dostupné i rodičům žáků a odborné i laické veřejnosti, které by se o tuto problematiku zajímala. Po vyhodnocení dotazníku je o výsledcích informováno vedení školy, preventista a třídní učitelé/učitelky jednotlivých tříd.

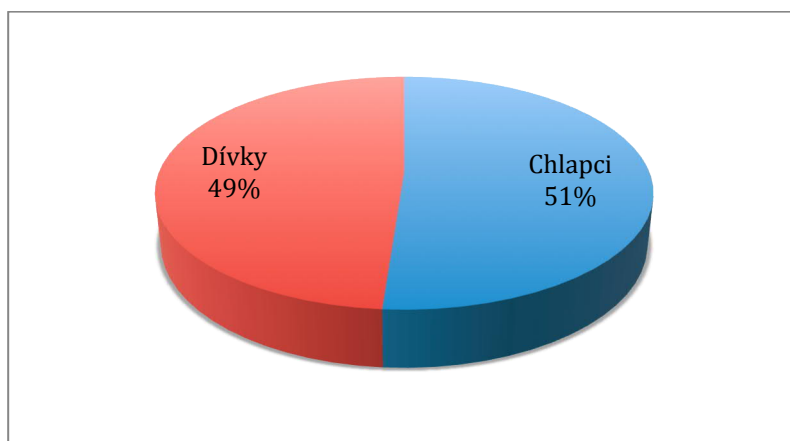
3.4 Metoda sběru dat

Respondenti byli před rozdělením dotazníků seznámeni s účelem výzkumu a poučeni o tom, že výzkum je anonymní a je určen zejména pro potřeby školy a odboru sociálních věcí v Roudnici nad Labem. Dotazníky byly od školního roku 2009/2010 do školního roku 2012/2013 rozděleny žákům 6., 7. a 8. tříd. Od školního roku 2013/2014 do školního roku 2015/2016 byly do výzkumu zařazeny i 9. třídy. Dotazníkové šetření se provádělo jedenkrát ve školním roce. Dotazník se v průběhu výzkumu vyvíjel, tak jak vyplynuly nové otázky, na které výzkum hledal odpovědi. Rozšiřující otázky využívané v této práci se týkaly prevalence užívání alkoholu a prevalence opilosti. K poslední změně došlo v roce 2013, od tohoto roku se dotazník neměnil.

3.5 Výzkumný soubor

Výzkumu se celkem zúčastnilo 1641 respondentů. Žáci se výzkumu zúčastnili opakovaně. Z důvodu absence některých žáků nebyl soubor respondentů stoprocentně shodný. Totožnost stejných respondentů nebylo možné zjistit z důvodu anonymity dotazníku. Absence však byla ověřena dle třídní knihy, vždy se zjistilo kolik dětí celá třída má, a kolik se v danou chvíli výzkumu zúčastnilo. Z tohoto celkového počtu bylo použito k vyhodnocení výsledků pouze 1581, protože 60 dotazníků bylo vyřazeno z důvodu nízké reliability např. na otázky nebylo zodpovězeno vůbec nebo bylo vyplněno více odpovědí u jednoho dotazu, případně byly označeny všechny odpovědi a). Z počtu 1581 správně vyplněných dotazníků bylo 772 (49 %) dívek a 809 (51 %) chlapců jak je uvedeno v grafu 3 pohlaví respondentů.

Graf 3.: Pohlaví respondentů

3.6 Postup zpracování dat

Po vyplnění a odevzdání dotazníků byly vyřazeny dotazníky s nízkou validitou (např. označeny všechny odpovědi a) nebo vynechané odpovědi). Po vyřazení špatně vyplněných dotazníků jsem dotazníky vyhodnocovala společně s kurátorem. Vyhodnocení probíhalo ručně a poté se data vložila do Microsoft Excel, kde byly následně vytvořeny grafy, které jsou použity v této práci.

3.7 Etika

Účast žáků na výzkumu byla dobrovolná, pokud by nějaký žák odmítl se výzkumu účastnit respektovalo by se to. Před každým vyplňováním dotazníků byli rodiče respondentů informováni písemnou formou o probíhajícím výzkumu viz. Příloha č. 2. V případě nesouhlasu rodičů by se žák výzkumu neúčastnil. Anonymita žáků byla ošetřena tak, že se dotazníky nepodepisovali a výzkumný pracovník ani učitel mezi studenty neprocházel během vyplňování. Na každém dotazníku je výrazným písmem napsáno nepodepisovat. Dotazníky respondenti odevzdávali textem dolů a libovolně umístili svůj dotazník do hromádky dotazníků tak, aby byla co nejvíce zajištěna anonymita respondentů. Vyhodnocení dotazníků neprováděl žádný z vyučujících, aby byla vyloučena možná identifikace respondenta podle písma. Výsledky výzkumu po zpracování jsou pravidelně zveřejněny na webových stránkách školy.

Informace, které nejsou původními myšlenkami autorky práce, jsou řádně citovány. Zdroje jsou uvedené v seznamu literatury.

4 Výsledky

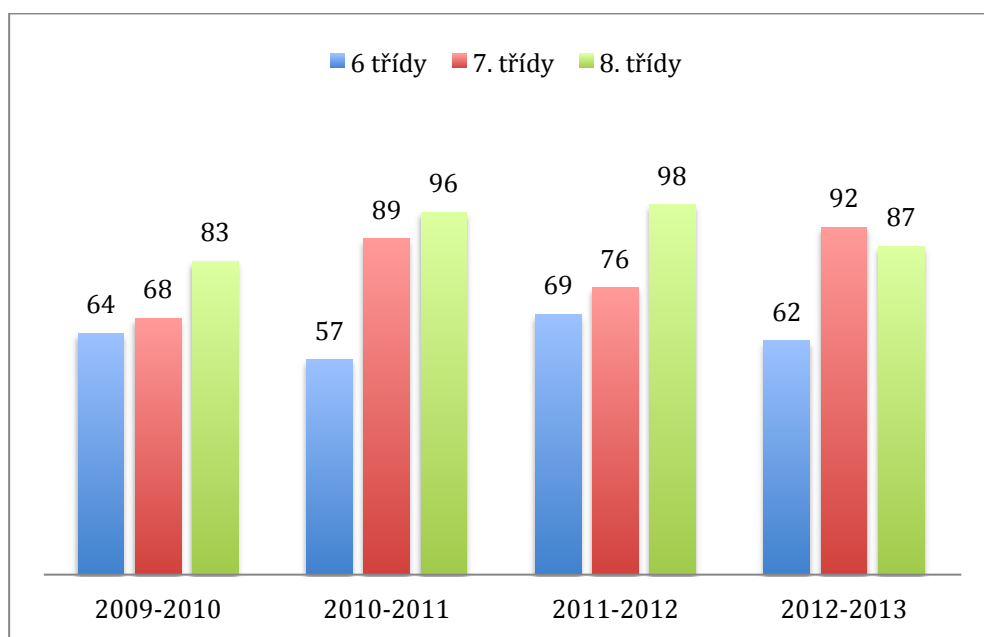
První otázka na kterou respondenti odpovídali byla zaměřená na konzumaci alkoholu a zněla: “Pil/a jsi někdy alkohol?”. Žáci měli na výběr ze tří odpovědí:

- a) ano
- b) ne
- c) jednou jsem to zkusil/a.

Z důvodu vývoje dotazníků a pozdějšího zapojení devátých tříd ve školním roce 2013-2014 do výzkumu, jsou grafy k této otázce rozdělené z důvodu větší přehlednosti.

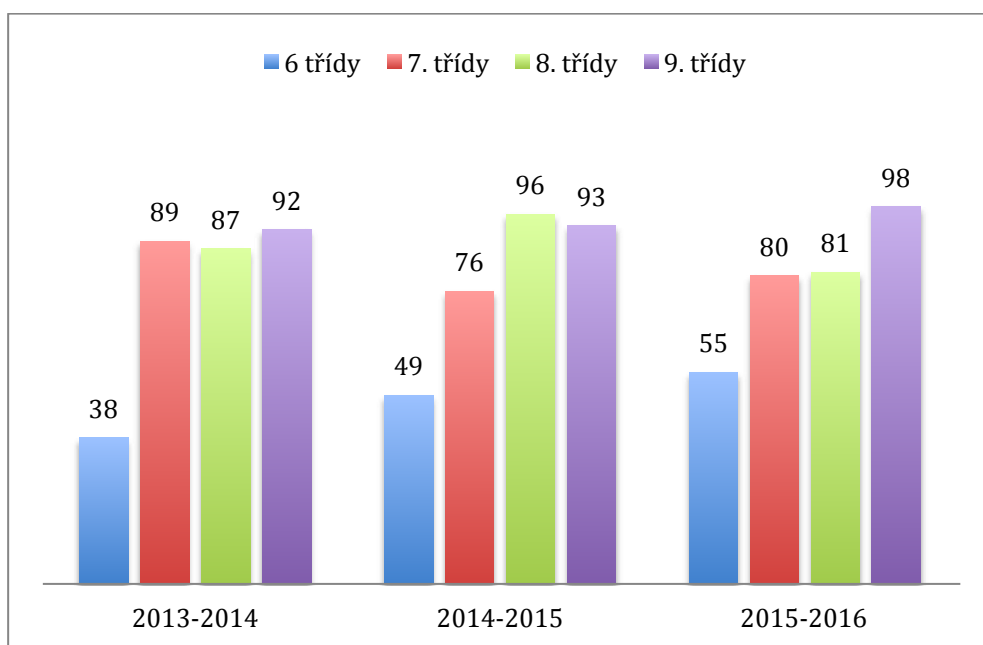
V grafu 4 je tak zobrazena zkušenost s alkoholem u žáků šestých, sedmých a osmých tříd od školního roku 2009-2010 do školního roku 2012-2013. Jsou zde zařazeny pouze odpovědi “ano” a odpovědi “jednou jsem to zkusil/a”. Z grafu je znatelné, že zkušenost s alkoholem se vzrůstajícím věkem žáků stoupá. V šestých třídách je zkušenost s alkoholem nad 50 %. Sedmé třídy převyšují šesté třídy za celé sledované období a jejich výsledky se pohybují od 68 % do 92 %. V osmých třídách neklesne zkušenost s alkoholem pod 80 %. Pouze ve školním roce 2012-2013 převyšuje vyšší zkušenost s alkoholem u žáků sedmých tříd nad osmými, v ostatních letech se osmé třídy v tomto grafu pohybují na vyšších hodnotách a to od 87 % do 98 %.

Graf 4.: Prevalence zkušenosti s alkoholem

Do grafu 5 jsou zařazeny i deváté třídy. Tento graf znázorňuje období od školního roku 2013-2014 do školního roku 2015-2016. Šesté třídy ve školním roce 2013-2014 měly nejmenší zkušenost s alkoholem za celé období tohoto výzkumu a to 38 %, jinak se v dalších letech pohybovala opět kolem 50 %. Zkušenosti s alkoholem se v sedmých třídách pohybovaly od 76 % do 89 % a byly podobné s výsledky osmých tříd kromě školního roku 2014-2015, kdy osmé třídy převyšovaly nad sedmými o 20 %. Největší zkušenost s alkoholem měly deváté třídy ve školním roce 2015-2016, kdy zkušenost s alkoholem uvádí 98 % respondentů. Pouze ve školním roce 2014-2015 převýšily osmé třídy o 3 % deváté třídy.

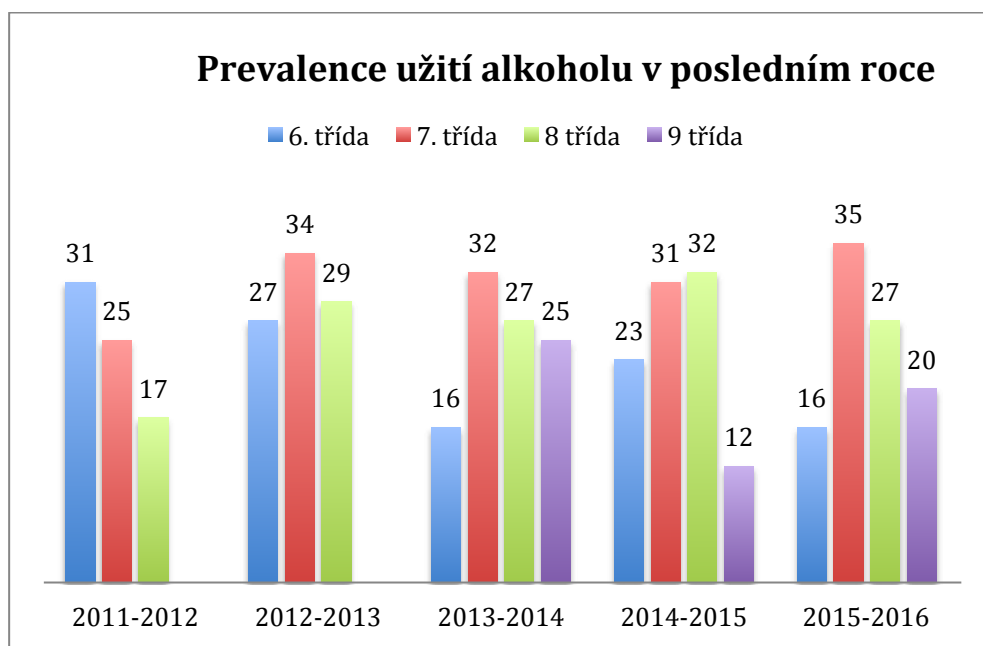
Graf 5.: Prevalence zkušenosti s alkoholem (%)

Respondenti, kteří odpovíděli na otázku týkající se zkušenosti s alkoholem kladně odpovídali následně na otázku „Kdy naposledy?“. V následujících třech grafech 6, 7 a 8 jsou tak znázorněna poslední užití alkoholu. Na výběr byly tyto možnosti, a) v posledním roce, b) měsíci nebo c) týdnů. Grafy zaměřující se na tuto otázku jsou rozděleny podle odpovědí. Tato otázka je sledována od školního roku 2011-2012, kdy byly z důvodu vývoje dotazníku tyto otázky do dotazníku přidány, jelikož deváté třídy byly do výzkumu zařazeny až ve školním roce 2013-2014 je v grafech absence devátých tříd za dva roky.

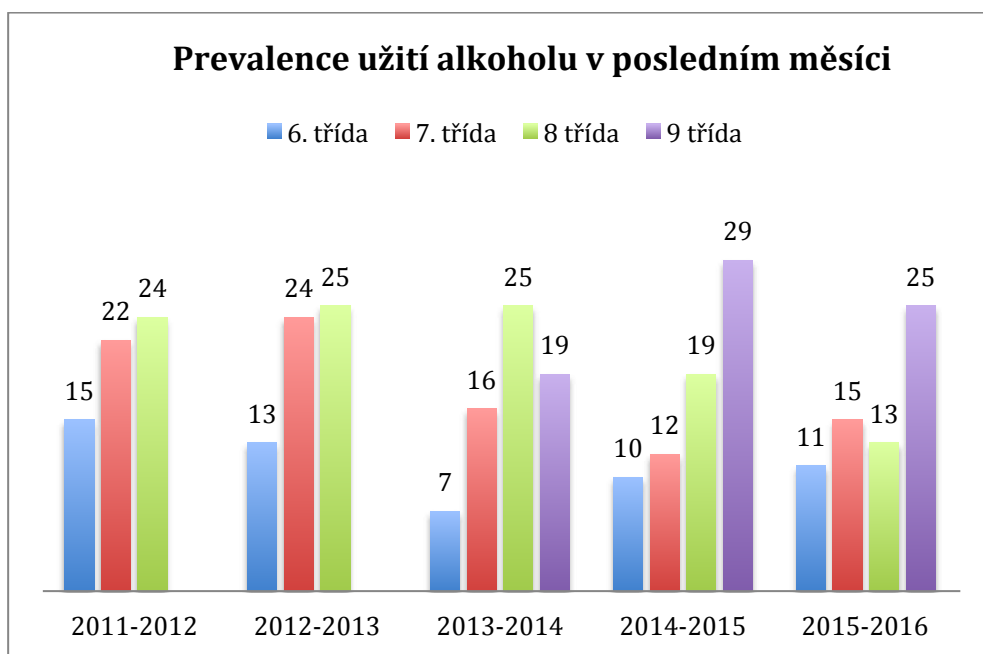
V grafu 6 jsou znázorněny odpovědi respondentů, kteří užili alkohol v posledním roce. Ve školním roce 2011-2012 uvedlo 31 (61 %) respondentů ze 74 žáků šestých tříd, že užili v posledním roce alkohol. Nejnižší počet odpovědí u šestých tříd bylo ve školním roce 2013-2014 a 2015-2016, kdy 16 respondentů uvedlo zkušenost s alkoholem v posledním roce. Nejvíce odpovědí ze sedmých tříd bylo 35 (59 %) respondentů ve školním roce 2015-2016. Počet odpovědí se u sedmých tříd pohyboval od 25 (46 %) do 35 (61 %). Osmé třídy měli nejmenší počet odpovědí ve školním roce 2011-2012, kdy 17 (34 %) respondentů z celkového počtu 51 žáků uvedlo užití alkoholu v posledním roce. Počet odpovědí u osmých tříd vzrostl nejvíce na 32 (49 %) odpovědí ve školním roce 2014-2015. V deváté třídě odpovědělo 25 (45 %) respondentů ve školním roce 2013-2014, že mají zkušenost s alkoholem v posledním roce. Nejméně zkušenosti s alkoholem v posledním roce u devátých tříd bylo ve školním roce 2014-2015, kdy odpovědělo 12 (23 %) respondentů.

Graf 6.: Prevalence užití alkoholu v posledním roce (počet respondentů)

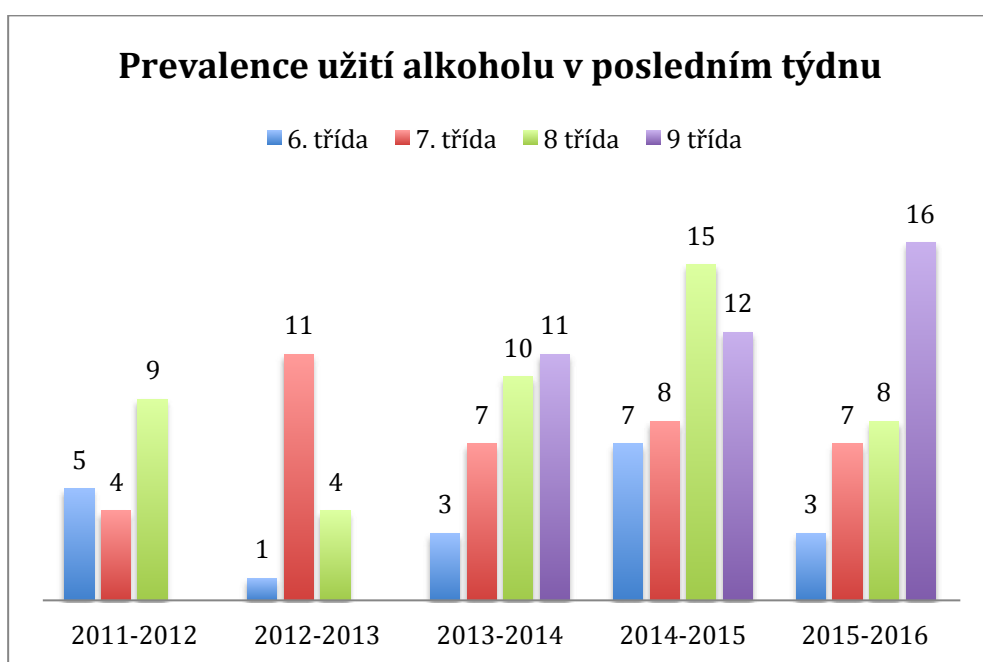
Graf 7 ukazuje počet odpovědí, kdy respondenti uvedli, že konzumovali alkohol v posledním měsíci. Počet odpovědí na konzumaci alkoholu v posledním měsíci se u šestých tříd pohyboval od 7 (19 %) do 15 (37 %). Sedmé třídy mají podle grafu větší zkušenost s alkoholem v posledním měsíci než šesté třídy. Nejvíce zkušenosti s alkoholem v posledním měsíci uvedlo 24 (32 %) respondentů sedmých tříd ve školním roce 2012-2013. Naopak nejméně odpovědělo 12 (2 %) respondentů ve školním roce 2014-2015 sedmých tříd. Z osmých tříd odpovědělo 25 respondentů za školní rok 2012-2013 i školní rok 2013-2014, že užili alkohol v posledním měsíci. V posledním roce výzkumu uvedlo zkušenost s alkoholem v posledním měsíci 13 respondentů osmých tříd. Nejvíce respondentů, kteří uvedli užití alkoholu v posledním měsíci bylo ve školním roce 2014-2015, kdy 29 (54 %) žáků devátých tříd označilo tuto odpověď.

Graf 7.: Prevalence užití alkoholu v posledním měsíci (počet respondentů)

V grafu 8 jsou odpovědi respondentů, že konzumovali alkohol v posledním týdnu. Šesté třídy mají nejmenší zkušenost s alkoholem v posledním týdnu. Počet respondentů šestých tříd, kteří odpověděli, že užili alkohol v posledním týdnu se pohybuje od 1 (2 %) do 7 (18 %) respondentů. U sedmých tříd se pohybuje od 4 (8 %) do 11 (15 %) odpovědí respondentů. Ve školním roce 2012-2013 uvedli 4 (6 %) respondenti, že užili alkohol v posledním týdnu, jedná se tak o nejnižší zkušenost s alkoholem v posledním týdnu u osmých tříd. Naopak nejvíce odpovědělo 15 (23 %) respondentů osmých tříd ve školním roce 2014-2015.

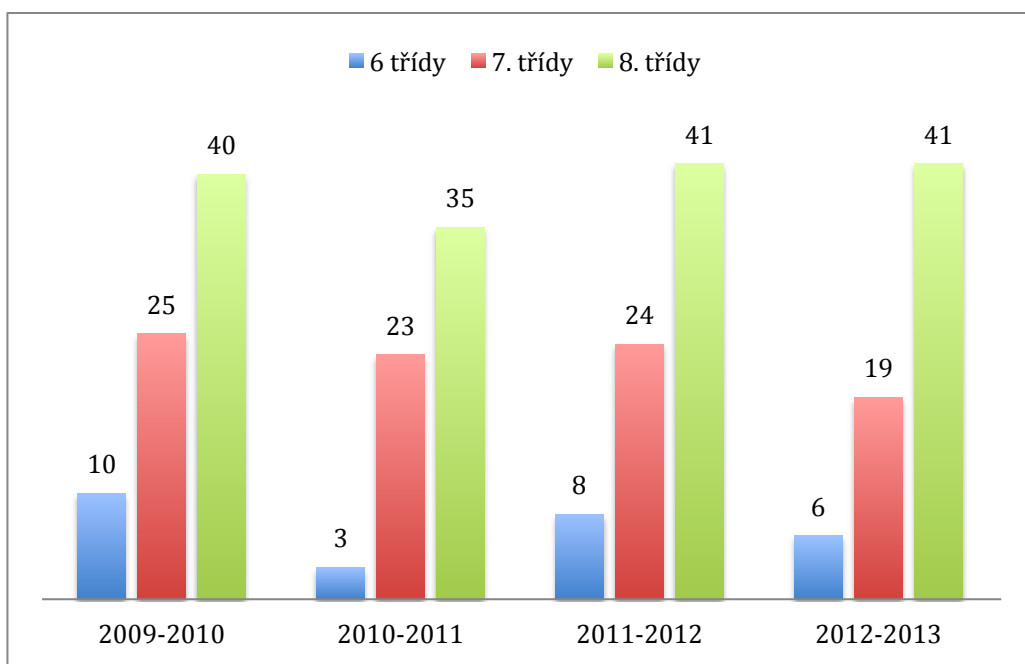
Graf 8.: Prevalence užití alkoholu v posledním týdnu (počet respondentů)

Po otázce, která se zabývala zjištěním zkušenosti s konzumací alkoholu u respondentů, následovala otázka týkající se opilosti. Otázka na kterou žáci následně odpovídali zněla: „Opil/a jsi se – byl/a jsi opilý/á?“. Na výběr z odpovědí bylo a) ano, b) ne nebo c) ano opakovaně. Do grafů 9 a 10 byly zařazeny pouze kladné odpovědi na tuto otázku.

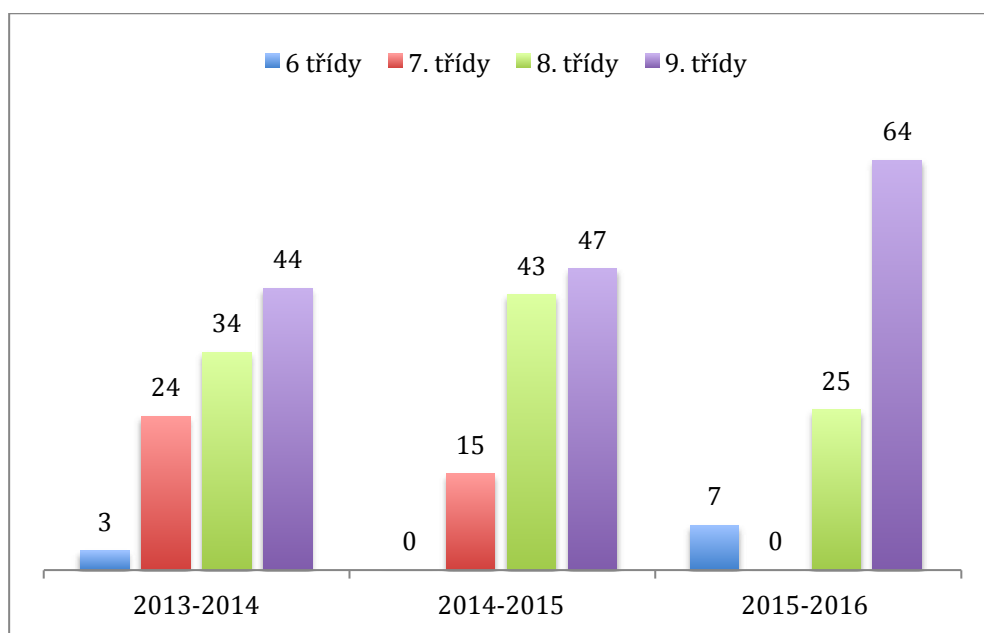
V grafu 9 je znázorněno období od školního roku 2009-2010 do školního roku 2012-2013 a jsou zde zařazeny šesté, sedmé a osmé třídy základní školy. Zkušenost s opilostí u šestých tříd nepřevyšuje 10 %. Nejnižší procento opilosti u šestých tříd byla ve školním roce 2010-2011. Sedmé třídy v prvním roce výzkumu dosáhly 25 % zkušenosti s opilostí. Postupem žádné velké změny nenastaly, jen ve školním roce 2012-2013 došlo k mírnému poklesu na 19 %. Největší zkušenost s opilostí v tomto grafu mají osmé třídy. Výsledky u osmých tříd se pohybují od 35 % do 41 %.

Graf 9.: Prevalence opilosti (%)

Graf 10 se zabývá odpověďmi respondentů na otázku ohledně opilosti. Znázorňuje období od školního roku 2013-2014 do školního roku 2015-2016. Jsou zde zařazeny šesté, sedmé, osmé a i deváté třídy. Šesté třídy mají pouze nízkou zkušenost s opilostí. Nejvyšších výsledků šestých tříd se vyskytuje ve školním roce 2015-2016 a to 7 %, rok předtím byla zkušenost s opilostí u šestých tříd nulová. Sedmé třídy ve školním roce 2013-2014 začínaly na 24 % a postupně se výsledky snižovaly přes 15 % až do školního roku 2015-2016, kdy sedmé třídy měly nulovou zkušenost s opilostí. U osmých tříd se výsledky odpovědí pohybovaly v rozmezí od 25 % do 43 %. Zkušenost s opilostí u devátých tříd neklesla pod 44 %. Nejvyšší zkušenost s opilostí měly deváté třídy ve školním roce 2015-2016 (64 %). V tomto roce byl také největší rozdíl mezi osmými a devátými třídami a to až o 39 %. Celkově je z grafu znatelné, že s postupujícím věkem respondentů roste i jejich zkušenost s opilostí.

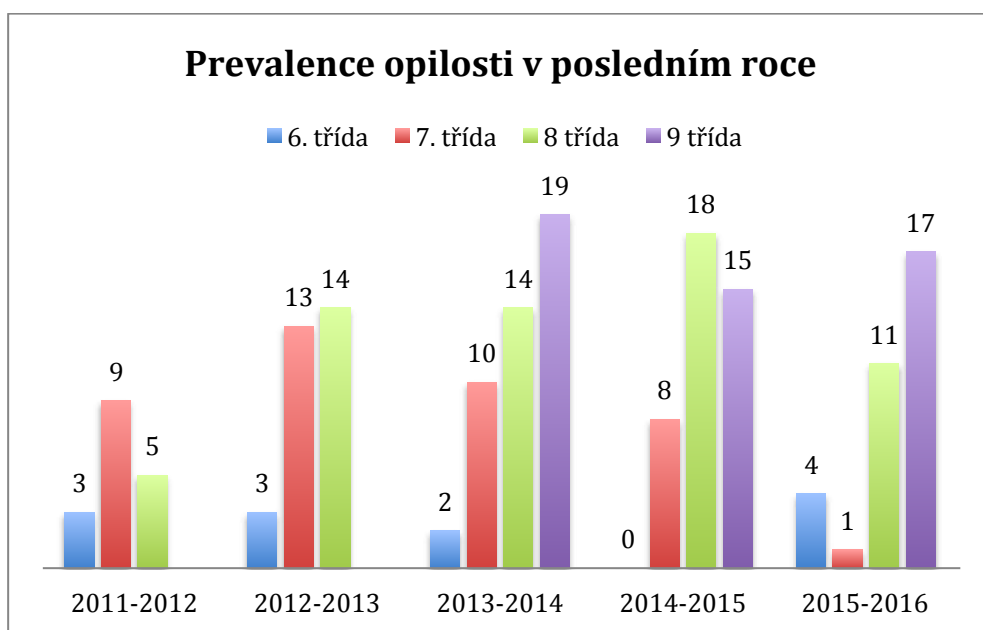
Graf 10.: Prevalence opilosti (%)

Respondenti, kteří odpověděli na otázku týkající se opilosti kladně, následně odpovídali na otázku „Kdy naposledy?“. Na výběr bylo z odpovědí v posledním roce, měsíci nebo týdnu. Grafy zaměřující se na tuto otázku jsou rozděleny podle odpovědí. Kvůli vývoji dotazníku je tato otázka sledována od školního roku 2011-2012, kdy byla do dotazníku přidána. V prvních dvou letech také chybí odpovědi devátých tříd opět z důvodu vývoje dotazníku. Deváté třídy jsou zařazeny od školního roku 2013-2014.

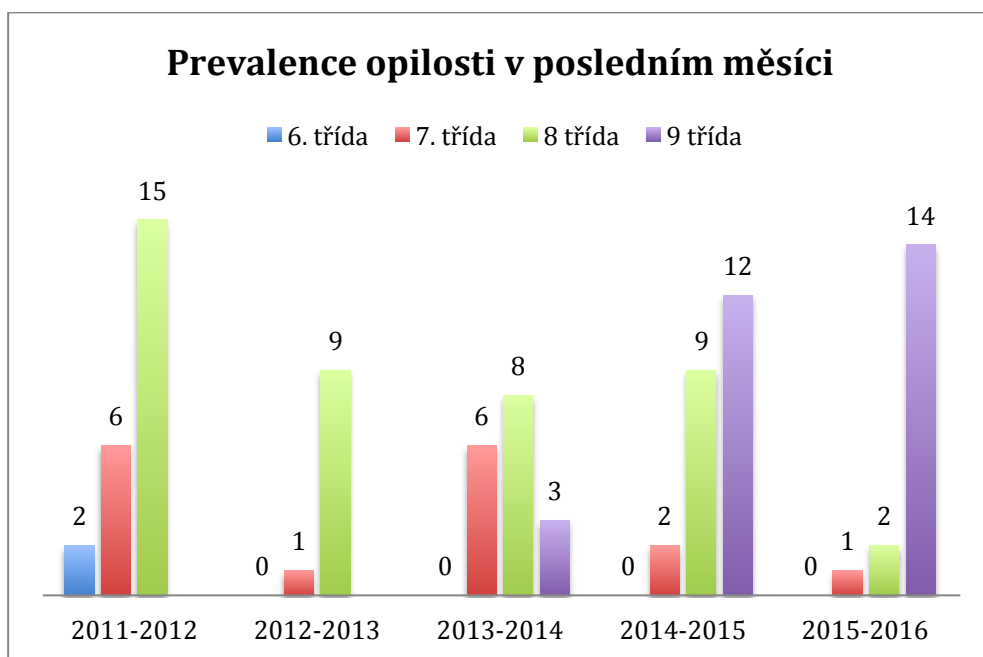
V grafu 11 je znázorněna odpověď na opilstv v posledním roce. V šestých třídách odpověděli 2 respondenti ve školním roce 2013-2014 a 4 respondenti ve školním roce 2015-2016, že se opili v posledním roce, což je 100 % z respondentů, kteří odpověděli na otázku týkající se opilstvi kladně. V sedmých třídách se odpovědi respondentů na otázku týkající se opilstvi v posledním roce pohybovaly od 1 do 13 i přes to je to 50 – 93 % respondentů, kteří odpověděli kladně na otázku týkající se opilstvi. Nejméně odpovědělo 5 (24 %) respondentů osmých tříd a nejvíce 18 (57 %) respondentů osmých tříd, že se opili v posledním roce. Celkově nejvíce odpovědělo na zkušenost s opilstv v posledním roce 19 (70 %) respondentů devátých tříd.

Graf 11.: Prevalence opilstvi v posledním roce (počet respondentů)

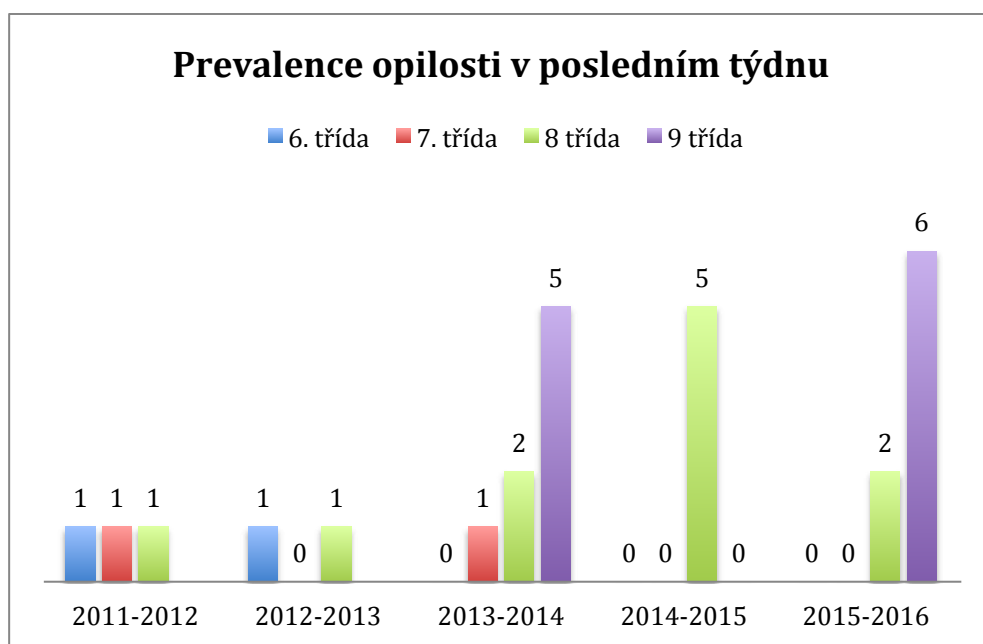
Co se týká odpovědí na otázku, kdy se naposledy respondenti opili v posledním měsíci, ukazuje graf 12. Zkušenost s opilostí v posledním měsíci se u šestých tříd objevuje pouze ve školním roce 2011-2012. Odpovědi respondentů sedmých tříd jsou kolísavé, pohybují se od 1 (7 %) do 6 (35 %) odpovědí. Nejvíce 15 respondentů osmých tříd uvedlo opilost v posledním měsíci, což je 71 % všech respondentů osmých tříd, kteří odpověděli kladně na otázku, která se týká opilosti. Počet odpovědí u devátých tříd začínal ve školním roce 2013-2014 u 3 respondentů a vyšplhal až na 14 respondentů ve školním roce 2015-2016.

Graf 12.: Prevalence opilosti v posledním měsíci (počet respondentů)

Poslední graf, který se zabývá otázkou zkušenosti s opilostí v posledním týdnu je graf 13. V tomto grafu se šesté třídy vyskytují pouze od školního roku 2011-2012 do školního roku 2012-2013, kde pouze 1 respondent uvedl opilost v posledním týdnu, je to tak 17 % ze všech respondentů šestých tříd, kteří odpověděli kladně na otázku týkající se opilosti. Sedmé třídy se vyskytují pouze ve školním roce 2011-2012 a ve školním roce 2013-2014, kdy uvedl opilost v posledním týdnu pouze jeden respondent. Osmé třídy začínají na 1 odpovědi a končí na 5 respondentech, kteří uvedli opilost v posledním týdnu. Opilost v posledním týdnu se u devátých tříd vyskytuje ve školním roce 2013-2014 a ve školním roce 2015-2016. Počet odpovědí respondentů devátých tříd se pohybuje od 5 (19 %) do 6 (16 %).

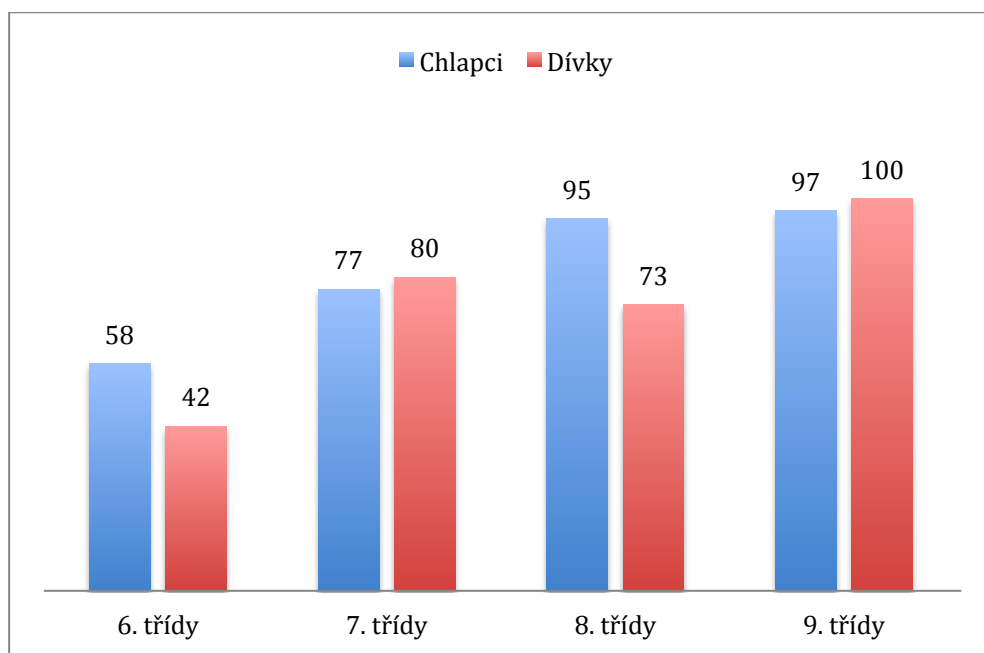
Graf 13.: Prevalence opilosti v posledním týdnu (počet respondentů)

V následujících grafech se zaměříme na otázku: Jaké jsou rozdíly v prevalenci užívání alkoholu a opilosti mezi dívkami a chlapci? Pro tuto otázku jsme sledovali respondenty ve školním roce 2015-2016, protože jsou to nejnovější výsledky.

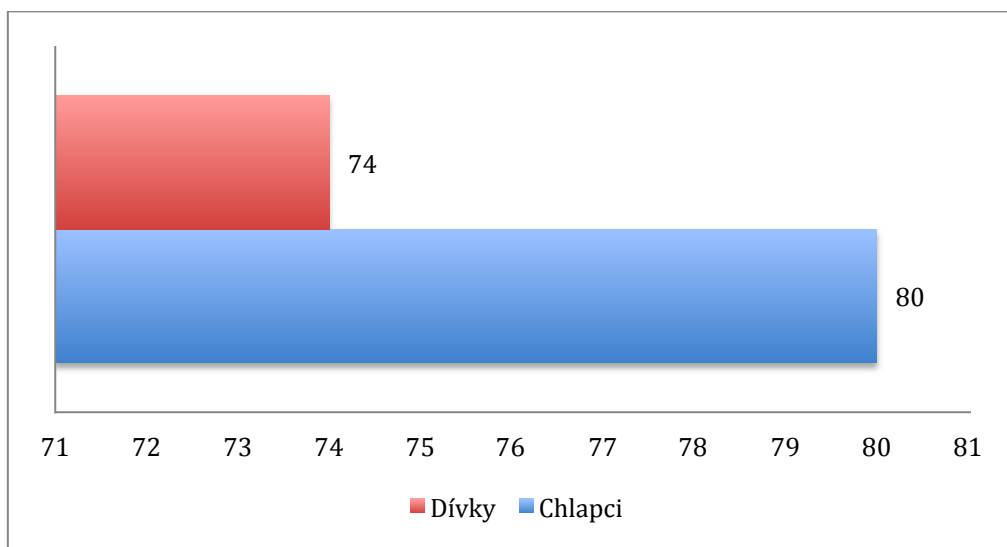
První graf, který se zaměřuje na téma rozdílů mezi pohlavím v užívání alkoholu je graf 14. V grafu jsou zastoupeny šesté, sedmé, osmé a deváté třídy. V každé třídě je znázorněno procento chlapců a dívek, kteří mají zkušenost s alkoholem. U šestých a osmých tříd měli větší zkušenost s alkoholem chlapci než dívky. V šesté třídě byla zkušenost s alkoholem u chlapců 58 % a u dívek 42 %. V osmé třídě převyšovala zkušenost chlapců nad dívkami o 22 %. Dívky převyšovaly se zkušeností s alkoholem v sedmých a devátých třídách o 3 % oproti chlapcům. V deváté třídě byla zkušenost s alkoholem u dívek až 100%.

Graf 14.: Rozdíl v užívání alkoholu mezi dívkami a chlapci (%)

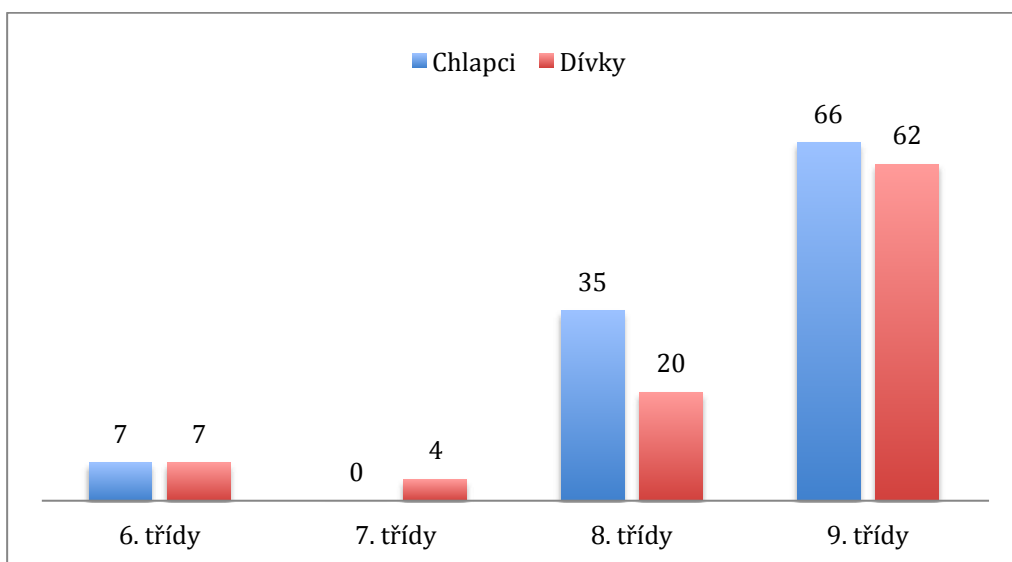
Do grafu 15 jsou zařazeni všichni respondenti za školní rok 2015-2016, kteří jsou v grafu rozdělení dle pohlaví na chlapce a dívky. Z grafu je zřejmé, že větší zkušenost s alkoholem mají na 2. stupni základní školy chlapci. Výzkumníci se domnívali, že zkušenost s alkoholem budou mít chlapci o mnohem více než dívky. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je však pouze 6 %.

Graf 15.: Rozdíl v užívání alkoholu mezi dívkami a chlapci (%)

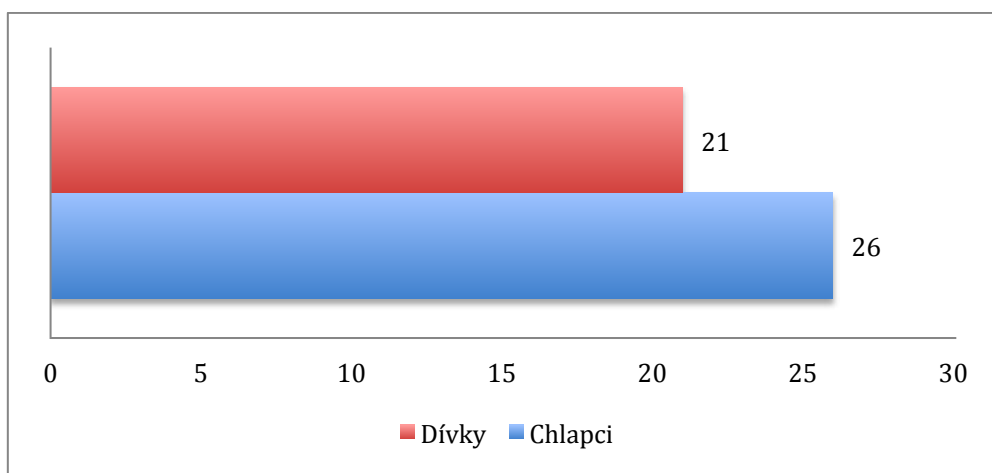
Rozdíl mezi dívkami a chlapci v opilosti je uveden v grafu 16. Jsou zde zařazeny šesté, sedmé, osmé a deváté třídy. Největší zkušenost s opilostí mají chlapci devátých tříd (66 %), o 4 % mají dívky menší zkušenost s opilostí. V šesté třídě mají chlapci i dívky stejnou zkušenost s opilostí (7 %). V sedmé třídě je zkušenost minimální, u chlapců nulová a u dívek 4 %. Chlapci osmých tříd převyšují dívky o 15 %.

Graf 16.: Rozdíl v opilosti mezi dívkami a chlapci (%)

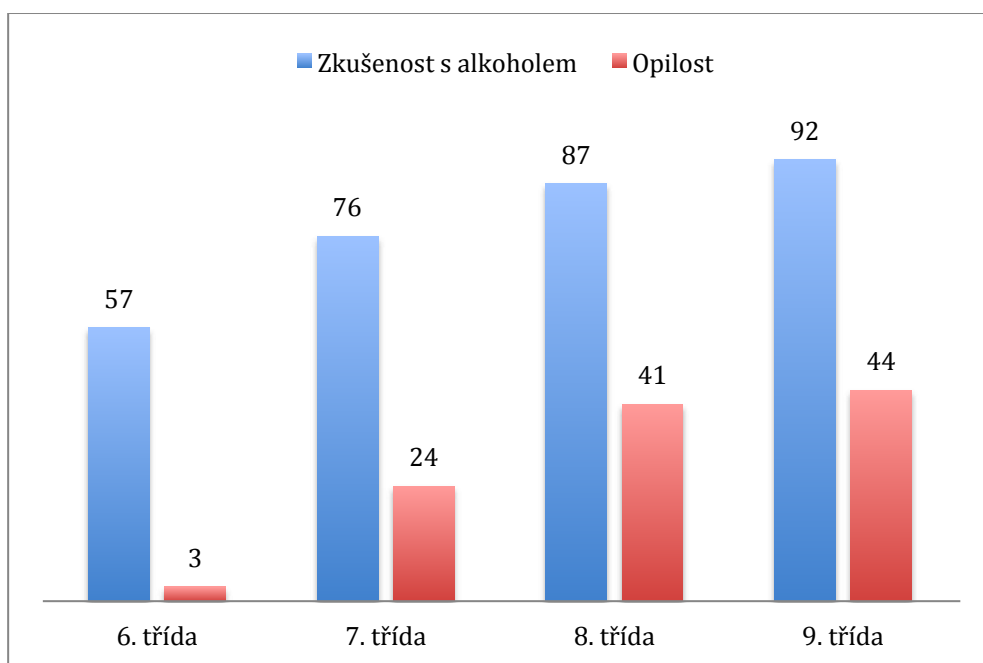
Celkové výsledky rozdílu zkušenosti s opilostí u žáků 2. stupně základní školy mezi dívkami a chlapci jsou zaneseny do grafu 17. I zde výzkumníci předpokládali výraznější rozdíl ve zkušenosti s opilostí mezi dívkami a chlapci ve prospěch chlapců. Větší zkušenost s opilostí mají chlapci jen o 5 % oproti dívkám.

Graf 17.: Rozdíl v opilosti mezi dívkami a chlapci (%)

Díky dlouhodobému výzkumu jsme měli možnost sledovat jednotlivé třídy. V grafu 18 je znázorněn ročník, který se výzkumu zúčastnil od šesté třídy do deváté třídy. V šesté třídě byla tato skupina respondentů ve školním roce 2010/2011, devátou třídu opustili ve školním roce 2013/2014. Můžeme tak sledovat rostoucí zkušenosti s alkoholem, které jsou v grafu znatelné. V šesté třídě bylo u respondentů zjištěno 57 % zkušenosti s alkoholem, která postupem roků stoupla až k 92 % v deváté třídě. Co se týká opilosti, ta u žáků šestých tříd začínala na 3 % a o tři roky později opilost vzrostla na 44 %.

Graf 18.: Prevalence zkušenosti s alkoholem a opilostí u vybraného ročníku od školního roku 2010/2011 do školního roku 2013-2014 (%)

5 Diskuze

1. Jaká je prevalence užívání alkoholu u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016?

Zkušenost s alkoholem v šestých třídách má v průměru každý druhý respondent. U žáků sedmých, osmých a devátých tříd neklesla zkušenost s alkoholem pod 65 %. Logické a z grafů 4 a 5 je patrné, že s rostoucím věkem respondentů se zvyšuje i zkušenost s alkoholem. Výzkum prokazuje, že zlomovým obdobím je období mezi šestou a sedmou třídou, kdy jsou zaznamenány největší rozdíly ve zkušenosti s alkoholem. Dle výsledků výzkumu je tedy patrné, že obdobím kdy mají děti nejčastěji první zkušenost s alkoholem je v sedmých třídách. V osmých třídách dochází k dalšímu růstu počtu respondentů, kteří uvádí zkušenost s alkoholem. V osmých třídách již zkušenost s alkoholem uvádí více než 90 % respondentů. V devátých třídách již nárůst počtu respondentů uvádějících zkušenost s alkoholem není nijak výrazný.

2. Jaká je prevalence opilosti u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016?

Pouze minimální zkušenost s opilostí se vyskytuje u respondentů šestých tříd (0-10 %). Největší zkušenost s opilostí mají rozhodně respondenti devátých tříd, v průměru každý druhý deváťák se již někdy opil. Stejně jako zkušenost s alkoholem roste s přibývajícím věkem respondentů i zkušenost s opilostí.

3. Jaká je týdenní, měsíční a roční prevalence užívání alkoholu a opilosti u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem od školního roku 2011/2012 do školního roku 2015/2016?

Odpověď na otázku týkající se roční prevalence užívání alkoholu označili nejčastěji respondenti šestých, sedmých a osmých tříd. Co se týká užívání alkoholu v posledním měsíci, nejvíce odpovídali na tuto otázku respondenti osmých a devátých tříd. U užívání alkoholu v posledním týdnu byl minimální počet kladných odpovědí v šestých třídách. Na tuto otázku kladně odpověděli nejčastěji žáci osmých a devátých tříd. Opilost v posledním roce označilo ve svém dotazníku nejvíce žáků osmých a devátých tříd. Šesté třídy mají zkušenost s opilostí minimální. V posledním roce to bylo pouze 0-4 respondentů a v posledním měsíci uváděli opilost 3 respondenti a to pouze v jednom roce výzkumu. V posledním týdnu uvádí opilost v šestých třídách ve dvou

ročnících výzkumu vždy pouze jeden žák. Opilost v posledním měsíci nebo týdnu přiznává v dotazníku nejvíce respondentů osmých a devátých tříd. Stejně jako u zkušeností s užitím alkoholu dochází k největšímu nárůstu u kladných odpovědí na opilost v sedmých třídách. Výzkum tak prokazuje, že zlomovým obdobím, kdy mají děti tendenci získávat zkušenosti s alkoholem je v sedmé třídě. Nejčastěji byla označena odpověď s obdobím opilosti v posledním roce.

4. Jaká je prevalence užívání alkoholu a opilosti u vybraného ročníku?

Díky dlouhému období, po které výzkum probíhá, bylo možné sledovat také jeden ročník, který se výzkumu zúčastnil každý rok od šesté do deváté třídy. Mohli jsme tak sledovat rostoucí zkušenost s alkoholem a opilost s postupujícím věkem jednoho ročníku respondentů. Z důvodu dodržení anonymity nebylo možné sledovat konkrétní jedince, ale pouze jednotlivé třídy. Přesto, že byl dotazník anonymní a není tak možné jednoznačně prokázat stoprocentně stejnou skupinu respondentů v jednotlivých ročnících výzkumu, domnívám se, že vzhledem k nízké absenci v období výzkumu jsou tato data validní. Je znatelné, že s přibývajícím věkem žáků roste také zkušenost s alkoholem a s opilostí. I u této skupiny žáků, byla potvrzena skutečnost, že zkušenost s alkoholem i opilost nejvíce vzroste v sedmé třídě.

5. Jaké jsou rozdíly v prevalenci užívání alkoholu a opilosti mezi dívkami a chlapci?

Co se týká užívání alkoholu, jsou výsledky výzkumu obdobné jako u výzkumu ESPAD a HBSC 2014. Výsledky prokazují nepatrně více kladných odpovědí na otázky týkající se zkušeností s alkoholem u chlapců. Chlapci mají celkově o 6 % větší zkušenost než dívky. Když se zaměříme na jednotlivé třídy ve školním roce 2015/2016, v šestých a osmých třídách převyšují ve zkušenosti s alkoholem chlapci nad dívkami. U sedmých a devátých třídách mají větší zkušenost dívky, ale pouze o 3 %. S opilostí jsou na tom obě pohlaví také velmi podobně. Celkově mají větší zkušenost s opilostí chlapci a to o 5 %. Když se zaměříme na jednotlivé třídy ve školním roce 2015/2016 zjistíme, že největší zkušenost s opilostí mají chlapci devátých tříd, dívky devátých tříd však za nimi zaostávají pouze o 4 %. U osmých tříd také převyšují chlapci nad dívkami se zkušeností s opilostí a to poněkud výrazněji o 15 %.

Srovnání výsledků výzkumu s výzkumy HBSC 2014, ESPAD a Mladí lidé a alkohol 2016 není jednoduché a hledat společné jmenovatele je možné ve společných otázkách které byly respondentům kladeny ve všech výzkumech a jsou si podobné. Jedná se o otázky týkající se užití alkoholu a opilsti. Tyto shodné body výzkumů jsou uvedeny v teoretické části této práce. Jednotlivé výzkumy se více nebo méně liší vzájemně, ale i od výzkumu, kterému se tato práce věnuje. Rozdílly jsou z důvodu odlišných věkových skupin respondentů, odlišností ve výběru respondentů, počtu respondentů, ale i z důvodu zadání účelu výzkumu.

Použitá metoda sběru dat pomocí dotazníků má podle Ferjenčíka (2000, s. 183) své výhody i nevýhody. Mezi výhody dotazníku patří úspora času a finančních prostředků a také lze data obvykle lépe kvantifikovat. Naopak nevýhody dotazníků jsou: menší pružnost (např. nelze klást doplňující otázky), formulace otázky nemusí být dostatečně srozumitelný všem, obvykle je nižší věrohodnost dat, příprava dotazníku vyžaduje větší pečlivost.

Ke zkreslení výsledků mohlo určitě dojít z důvodu, že i přes to, že respondenti byli opakovaně ujištěni, že dotazník je anonymní nechtěli uvést pravdivé odpovědi z obavy z represe. Jak již bylo uvedeno obava byla zcela zbytečná a domnívám se, že tyto důvody k nepravdivému vyplnění dotazníku byly zanedbatelné. Žádné obavy ze sankcí respondenti mít nemuseli, protože žádná sankce by je nepostihla. Na tuto skutečnost byli žáci předem upozorněni. Nebo naopak mohlo dojít k záměrnému uvádění kladných odpovědí, kdy si odpovědi pouze vymýšleli. Toto riziko bylo minimalizováno vyřazením chybně vyplněných dotazníků. Tomuto problému se dle mého názoru zabránit nedá.

V průběhu výzkumu došlo k vývoji dotazníku, kterým je rozšíření dotazníku o otázky upřesňující prevalenci užívání zkoumaných látek. Doplněním byla zvýšena validita dotazníku. Nedostatkem výzkumu je i nepravdivost dotazníkového šetření, které se konalo v rozmezí měsíců listopad až červen v daném školním roce, s tím souvisí i účast respondentů, kdy zejména žáci devátých tříd u výzkumu prováděného v červnu měli již značnou absenci a snížil se tak počet respondentů. Nedostatky má výzkum i v odpovědích na otázku zabývající se výzkumem stoupajícího počtu respondentů užívajících alkohol, kdy byla sledována stejná skupiny dětí od šesté do deváté třídy. I přesto, že se jednalo o jeden ročník dětí, byl konečný výsledek do jisté míry ovlivněn absencí, která byla minimální. Jednalo se o 6-14 dětí z celkového počtu 263 dětí.

Z důvodu anonymity dotazníků nebylo možné určit, kteří žáci se účastnili všech dotazníkových šetření a kteří pouze několika. Přesto se domnívám, že z tohoto důvodu byl výsledek ovlivněn pouze minimálně.

Výzkum je přínosný zejména pro pracovníky prevence, kdy lze určit, ve které třídě je vhodné soustředit se na primární prevenci a spolupráci s rodiči a jak dále postupovat v sekundární prevenci u žáků osmých a devátých tříd. Po každém vyhodnocení dotazníků za určitý rok bylo na společné schůzce o výsledcích informováno vedení školy, preventista a třídní učitelé jednotlivých tříd. Na této schůzce byl určen problém na který se v následujícím roce zaměřila preventivní opatření.

Zajímavé zjištění je, že nejsou výrazné rozdíly v užívání alkoholu a opilosti mezi chlapci a dívkami. Doporučení pro další výzkum je další rozšíření dotazníku týkající se např. zjištění v jakém prostředí respondenti poprvé užili alkohol a kdo jim ho podal. Další rozšiřující dotaz by se mohl týkat opilosti, kde a při jaké příležitosti se respondenti poprvé opili, případně proč, nebo proč opilost opakovali. Zadavatel výzkumu by tak musel přistoupit na to, že dotazník by byl obsáhlejší než požadovaná jedna strana a byl by i náročnější na čas nutný pro vyplnění. Argumentem pro tyto úpravy by jistě bylo zpřesnění výzkumu a díky tomu i lepší zacílení prevence. V každém případě má pokračování ve výzkumu další smysl a to nejen z uvedených důvodů, ale může být do budoucna odrazem úspěšnosti prevence, případně může mapovat trendy v užívání alkoholu i jiných návykových látek.

6 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo sestavit přehled prevalence užívání alkoholu a opilosti u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem v období od školního roku 2009/2010 do školního roku 2015/2016. Výzkum potvrdil, že užívání alkoholu i opilost roste s věkem respondentů. Největší nárůst zkušenosti s alkoholem je mezi šestou a sedmou třídou. Výzkum také potvrdil, že minimální zkušenosti s opilostí mají žáci šestých tříd, naopak nejvíce zkušeností mají žáci devátých tříd. První zkušenosti s opilostí mají již někteří žáci šestých tříd. Výzkum se také zaměřoval na rozdíly v prevalenci užívání alkoholu a opilosti mezi dívkami a chlapci. Rozdíl mezi oběma pohlavím je minimální, ale i přes to mají větší zkušenost s užíváním alkoholu a opilostí chlapci. Nepotvrdil se tak původní předpoklad výzkumníků, že zkušenosti s alkoholem a opilost bude výrazně vyšší u chlapců než u dívek.

Tato práce přinesla přehled o zkušenosti s alkoholem a opilosti u žáků 2. stupně základní školy v Roudnici nad Labem za období 7 let, čímž je tato práce velmi přínosná zejména pro pracovníky primární prevence. Výzkum pracovníkům pomohl určit, ve které třídě je největší nárůst užívání alkoholu a opilosti a je proto vhodné soustředit se na primární prevenci právě u této věkové skupiny. Výzkum dospěl k závěru, že je nutné soustředit se jak na primární prevenci tak i na sekundární prevenci zejména u žáků osmých a devátých tříd. Bylo by vhodné zařadit prevenci do běžného rozvrhu (např. jedna hodina týdně) jednotlivých tříd tak, aby byla pravidelná a dlouhodobá.

Průkaznost výsledků je dle mého názoru velmi vysoká z důvodu dlouhodobosti výzkumu a vysokého počtu respondentů. Cíle této práce byly naplněny. Pokračování v tomto výzkumu bude i nadále sloužit pracovníkům primární prevence, kterými je zejména kurátor a preventista Okresního ředitelství policie ČR v Litoměřicích a pracovníci Českého Červeného kříže K-centrum Litoměřice. Výzkum má přínos zejména pro základní školu, která výsledky používá k lepšímu zacílení prevence a o výsledcích výzkumu jsou pravidelně informováni rodiče na třídních schůzkách. Přínosem výzkumu pro pracovníky OSPODu je zejména zlepšení spolupráce školy a kurátora. Pomoc kurátora při zajištění přednášek v rámci primární a sekundární prevence snižuje riziko výchovných problémů žáků vyžadující účast pracovníků OSPOD. Obdobným způsobem pak pomáhá prevence pracovníků Českého červeného kříže. Přínosem je i spolupráce školy s policií. OSPOD ve spolupráci s policií může tak

lépe plánovat společnou kontrolní činnost v restauračních zařízeních a omezovat konzumaci alkoholu nezletilými a mladistvými.

V případě rozšíření dotazníku může výzkum lépe určit na co se zaměřit v primární a sekundární prevenci. Vzhledem k výše uvedenému by bylo vhodné upravit dotazník a ve výzkumu nadále pokračovat. Dobré by bylo dotazník rozšířit o otázky, kdy respondent poprvé užil alkohol, při jaké příležitosti, proč a kde, případně kdo mu poprvé alkohol podal.

7 Seznam literatury

BUCHTÍK, M., DLOUHÁ, M., LACHMANN, F., SAMEC, T. (2016). Mladí lidé a alkohol – závěrečná zpráva z výzkumu, duben 2016, verze 1. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

DUNN, M.E., GOLDMAN, M.S. (1998). Age and drinking-related differences in the memory organization of alcohol expectancies in 3rd, 6th, 9th, and 12th grade children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 579–585.

FERJENČÍK, J.(2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Praha: Portál

CHIKRITZSH, T Chikritzhs, T. et al. (2015). Dočkali jsme se pádu šikmé věže v podobě předpokládané zdravotní prospěšnosti “umírněného” užívání alkoholu? *Addiction*, 110, 726–727. Dostupné z

<http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/172/5379/Dockali-jsme-se-padu-sikme-veze-v-podobe-predpokladane-zdravotni-prospesnosti-umirneneho-uzivani-alkoholu->

CHOMYNOVÁ, P., CSÉMY, L., MRAVČÍK, V. (2016). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015. Zaostřeno, 14, 1-16.

KALMAN, M., SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., HAMŘÍK, Z., BENEŠ, L., BENEŠOVÁ, D., CSÉMY, L. (2011). Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu „Health Behaviour in School-aged Children: WHO Collaborative Cross-National Study (HBSC)“. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J., NOVÁK, P., BARTÁK, M., et al. (2015a) Prevence rizikového chování ve školství. Praha: Nakladatelství lidové noviny/Univerzita Karlova v Praze

NEŠPOR, K. (2007). Návykové chování a závislost. Praha: Portál.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L. (2003). Alkohol drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat. Praha: Sdružení FIT IN – Rodiče proti drogám

POPOV P. Alkohol. In Kalina K., et al. *Drogy a drogové závislosti I – Mezioborový přístup*. Kapitola 3/1. Praha: NMC/Úřad vlády ČR.

RIEGER, Z., VYHNÁLKOVÁ, H. (2001). Ostrov rodiny. Hradec Králové: Konfrontace.

Zákon č. 200/1990 Sb., v platném znění - zákon o přestupcích

Zákon č. 359/1999 Sb., v platném znění - zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 218/2003 Sb., v platném znění - zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 40/2009 Sb., v platném znění - trestní zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., v platném znění – nový občanský zákoník

8 Přílohy

8.1 Příloha č. 1

ZÁKLADNÍ ŠKOLA ROUDNICE NAD LABEM,
Jungmannova 660, PSČ 413 01

V Roudnici n.L. 21.4.2017

Potvrzení

Dávám souhlas s užitím výsledků dotazníkového šetření o užívání legálních a nelegálních návykových látek našich žáků pro účely bakalářské práce Jany ŽIVNÉ.

Mgr. Jaroslav Král
ředitel školy

Tel.: 416 837 317
E-mail: skola@2zsroudnice.cz
Fax: 416 839 424

Bankovní spojení
KB Lovosice č.ú. 10631 – 471/0100

IČ 46773606

8.2 Příloha č. 2

Informace pro rodiče žáků zasílané rodičům nebo zákonným zástupcům žáků před provedením dotazníkového šetření:

Dnebude provedeno dotazníkové šetření mapující užívání legálních a nelegálních návykových látek u žáků druhého stupně naší školy. Tohoto výzkumu se zúčastní i Váš syn/dcera. V případě nesouhlasu s účastí na tomto výzkumu prosím informujete písemně nebo telefonicky třídního učitele/učitelku.

Mgr. Jaroslav Král
ředitel školy

Toto poučení přečte výzkumník před zadáním dotazníkového šetření žákům:

Vyplnění dotazníku je dobrovolné a anonymní. Je nutné vyplnit všechny otázky a je také nutné vyplnit údaje týkající se data vyplnění dotazníku, dnes jeProsím o vyplnění jakou třídu navštěvujete a zda je respondentem dívka nebo chlapec. V otázce č.4 se užitím alkoholu rozumí jakékoliv užití alkoholického nápoje. V otázce č.6 se opilostí rozumí stav projevující se např. nekontrolovaným chováním, agresí, hádavostí, zhoršenou pozorností, špatnou rovnováhou, špatnou výslovností, poruchou vědomí, zarudnutí obličeje a spojivek. Na otázku č. 5 a č. 7 odpovídají respondenti pouze v případě, že v předchozí odpovědi zakroužkovali odpověď a) nebo c). Z důvodu zachování anonymity je možné změnit své místo a využít volných lavic. Po celou dobu vyplňování dotazníku nebude nikdo z přítomných výzkumníků, ani vyučující procházet mezi lavicemi rovněž z důvodu zachování anonymity. V případě nejasnosti nebo doplňujícího dotazu žák zanechá svůj dotazník na své lavici a to tak, že jej obrátí textem dolů, přijde k jednomu z výzkumníků a svůj dotaz řeší přímo z výzkumníkem, případně problém ukáže na prázdném dotazníku, který je pro tento případ k dispozici na katedře. Po vyplnění dotazníku, respondent položí svůj vyplněný dotazník na katedru lícovou stranou dolů, případně může z důvodu anonymity svůj dotazník vložit do jakéhokoliv místa v již odevzdaných dotaznících.

8.3 Příloha č. 3

DOTAZNÍK

NEPODEPISOVAT!!!!

ŠKOLA: _____

TŘÍDA: _____

Datum: _____

jsem : **dívka/ chlapec**

1. Víš, co jsou návykové látky?

a) ano

b) ne

c) snad vím

2. Kouřil/a jsi někdy?

a) ano- několikrát jsem to zkusil/a

b) ne

c) zkusil/a jsem to

3. Kouříš?

a) ano, pravidelně

b) ne

c) příležitostně

4. Pil/a jsi alkohol?

a) ano

b) ne

c) zkusil/a jsem to

5. Opil/a jsi se – byl/a jsi opilý/á?

a) ano

b) ne

c) už se mi to stalo

6. Víš, co jsou drogy?

a) ano

b) ne

c) snad vím

7. Znáš nějaké drogy?

a) ano

b) ne

c) snad nějaké

8. Víš jak drogy působí?

a) ano

b) ne

c) snad vím

9. Máš zkušenost s marihuanou, hašišem?

a) ano

b) ne

c) zkusil/a jsem to

10. Máš vlastní zkušenost s jinými drogami?

a) ano

b) ne

c) jen částečně

11. Vzal/a by sis nabízenou drogu?

a) ano

b) ne

c) chtěl/a bych to zkusit

8.4 Příloha č. 4

DOTAZNÍK

NEPODEPISOVAT!!!!

ŠKOLA: _____ **TŘÍDA:** _____

Datum vyplnění: _____ jsem : **dívka/ chlapec**

Odpověď zakroužkuj!

1. Víš, co jsou návykové látky?
a) ano b) ne c) snad vím
2. Kouřil/a jsi někdy?
a) ano- několikrát jsem to zkusil/a b) ne c) jednou jsem to zkusil/a
3. Kouříš?
a) ano, pravidelně b) ne c) příležitostně
4. Pil/a jsi někdy alkohol?
a) ano b) ne c) jednou jsem to zkusil/a
5. Pil/a jsi alkohol v posledním: /pouze kdo odpověděl v předchozí otázce a) nebo c)/
a) roce b) měsíci c) týdnů
6. Opil/a jsi se – byl/a jsi opilý/á?
a) ano b) ne c) ano opakovaně
7. Opil/a jsi se v posledním: /pouze kdo odpověděl v předchozí otázce a) nebo c)/
a) roce b) měsíci c) týdnů
8. Znáš nějaké drogy?
a) ano b) ne c) snad nějaké
9. Víš jak drogy působí?
a) ano b) ne c) snad vím
10. Máš zkušenost s marihuanou?
a) ano opakovaně b) ne c) zkusil/a jsem to jednou
11. Užil/a jsi marihuanu v posledním: /pouze kdo odpověděl v předchozí otázce a) nebo c)/
a) roce b) měsíci c) týdnů
12. Máš vlastní zkušenost s jinými nelegálními drogami?
a) ano b) ne c) ano vyzkoušel jsem jich víc
13. S jakou drogou máš zkušenosti (uveď všechny vyzkoušené):

14. Užil/a jsi drogu uvedenou v otázce č. 12 v posledním: /pouze kdo odpověděl v ot. č. 12 a) nebo c)/

- a) roce b) měsíci c) týdnů
15. Vzal/a by sis nabízenou drogu?
a) ano b) ne c) ano-chtěl/a bych to zkusit

.....

uveď drogu kterou by jsi chtěl/a vyzkoušet

8.5 Příloha č. 5

Prohlášení zájemce o nahlédnutí

do závěrečné práce absolventa studijního programu

uskutečňovaného na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zpřístupněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo kopie závěrečné práce, jsem však povinen/a s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci.

Příjmení, jméno (hůlkovým písmem)	Číslo dokladu totožnosti vypůjčitele (např. OP, cestovní pas)	Signatura závěrečné práce	Datum	Podpis